

Ανώτατο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Πειραιά
Τμήμα Πολιτικών Δομικών Έργων

*“Διερεύνηση των όρων και προϋποθέσεων για την εκπόνηση
πολεοδομικής μελέτης στην περιοχή γύρω από το παλαιό
λιμάνι Χανίων”*

Καθηγήτρια : **Μπουρμπαχάκη Ασπασία**, Αρχιτέκτονας Μηχανικός
Τελεióφοιτη : **Καλογεράκη Μαρία**, Πολιτικός Μηχανικός ΑΤΕ

Αθήνα, Μάρτιος 2009

Ευχαριστίες

Παρουσιάζοντας την πτυχιακή μου εργασία, θα ήθελα να ευχαριστήσω αρχικά την καθηγήτρια του τμήματος Πολιτικών Δομικών Έργων του ΑΤΕΙ Πειραιά, κα Ασπασία Μπουρμπαχάκη για την καθοδήγηση και την πολύτιμη βοήθειά της σχετικά με την εκπόνηση της εν λόγω εργασίας. Επίσης, την κα Στέλλα Τσουκάτου, Πολιτικό Μηχανικό ΑΤΕ για την σημαντική συνεισφορά της στη μελέτη αυτή μέχρι και την ολοκλήρωσή της.

Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω το προσωπικό της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων για την προθυμία και την εξυπηρέτησή του, καθώς και την αξιοσημείωτη βοήθεια της κα Ελίνας Κτιστάκη, Τοπογράφου Μηχανικού στην Πολεοδομία Χανίων στο τμήμα Αρχαιολογικής Σημασίας και Διατηρητέων παλαιάς πόλης Χανίων.

Σίγουρα, τίποτα δεν θα ήταν το ίδιο, χωρίς τη βοήθεια καθενός ξεχωριστά. Κάθε λεπτομέρεια και πληροφορία που μου παρείχαν, ήταν ιδιαίτερα σημαντική.

Με εκτίμηση,
Μαρία Γ. Καλογεράκη

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγικό σημείωμα.....	5
2. Ιστορική αναδρομή.....	7
2.1. Προϊστορικοί χρόνοι (3 ^η – 2 ^η χιλιετία π.Χ.).....	7
2.2. Ιστορικοί χρόνοι (1 ^η χιλιετία π.Χ.).....	8
2.3. Χριστιανικοί χρόνοι – Πρώτη Βυζαντινή περίοδος (3 ^{ος} αιώνας μ.Χ. – 823).....	8
2.4. Αραβοκρατία (823 - 961).....	9
2.5. Βυζαντινή περίοδος (961 - 1252).....	9
2.6. Βενετοκρατία (1252 - 1645).....	9
2.7. Τουρκοκρατία – Νεότεροι χρόνοι (1645 έως και σήμερα).....	12
2.8. Γερμανική Κατοχή (1941).....	16
3. Καταγραφή διατηρητέων κτισμάτων και μνημείων, τεχνικά και αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά αυτών.....	18
3.1. Οι οχυρώσεις.....	18
3.1.α. Το Βυζαντινό Τείχος.....	18
3.1.β. Το Καστέλι.....	20
3.1.γ. Νέες οχυρώσεις.....	21
3.2. Το λιμάνι.....	27
3.3. Υδρευτικά έργα.....	29
3.4. Εκκλησιαστικά μνημεία.....	30
3.4.α. Καθολικοί ναοί.....	30
3.4.β. Ορθόδοξοι ναοί.....	35
3.5. Μουσουλμανικά μνημεία.....	38
3.5.α. Τεμένη.....	38
3.5.β. Λουτρά και κρήνες.....	39
3.6. Η Δημοτική Αγορά.....	41
3.7. Το Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων.....	42

4. Σημερινή χρήση των παραπάνω κτισμάτων και όροι δόμησης περιοχής βάσει πολεοδομικών δεδομένων.....	43
5. Παρουσίαση σημερινής κατάστασης και ανάλυση λειτουργικότητας του παλαιού λιμανιού.....	52
6. Προτάσεις εξέλιξης & ανάπτυξης του παλαιού λιμανιού – Προβλήματα της σημερινής εποχής & συμπεράσματα για την καλύτερη εξυπηρέτηση πεζών και οχημάτων	57
7. Επίλογος.....	64
8. Φωτογραφικό υλικό.....	67
9. Βιβλιογραφία	73
10. Παράρτημα.....	75

1. Εισαγωγικό σημείωμα

Με αφορμή την περήφανη καταγωγή μου, έχω την ευκαιρία να ασχοληθώ με το παλαιό λιμάνι των Χανίων σχετικά με την εκπόνηση της πτυχιακής μου εργασίας. Η παλαιά πόλη των Χανίων, στην οποία ανήκει και το λιμάνι, διασώζεται μετά από πολλές περιπέτειες μέχρι και σήμερα. Η πλούσια ιστορία της πόλης, στην οποία θα αναφερθώ με λεπτομέρειες παρακάτω, μαρτυρεί κληρονομιά αιώνων με κύριο χαρακτηριστικό, ένα μεγάλο λιμάνι με πετρόχτιστο τείχος που ήκμασε τα χρόνια εκείνα σε εμπορικό επίπεδο και ως ασπίδα προστασίας από εχθρούς και σταυροφόρους.

Έτσι, ο νομός των Χανίων διαθέτει την παλιά πόλη που κατασκευάστηκε σε διαφορετικές χρονικές περιόδους από κατακτητές της κάθε εποχής, ενώ σήμερα φιλοξενεί στα ιστορικά του σοκάκια και τα μεγαλόπρεπα τείχη του, χιλιάδες επισκέπτες από όλο τον κόσμο.

Στις μέρες μας πολλοί ντόπιοι είναι αυτοί οι οποίοι χρησιμοποιούν την αίγλη του παλαιού λιμανιού για επαγγελματικούς λόγους είτε λειτουργώντας εμπορικά καταστήματα είτε διατηρώντας ξενοδοχεία. Οι ανέσεις που προσφέρουν είναι σίγουρα λιγότερες από αυτές που θα επιθυμούσαν, όμως το πλεονέκτημα της τοποθεσίας τους υπερτερεί.

Στο σημείο αυτό είναι εφικτή η αναφορά στην οριοθέτηση της παλαιάς πόλης του λιμανιού, γεγονός το οποίο συνδέεται άμεσα με την μελέτη που αναπτύσσεται. Συγκεκριμένα, τα όρια της παλαιάς με τη νέα πόλη δεν μπορούν εύκολα να τεκμηριωθούν, καθότι έχει οικοδομηθεί σε τόσες διαφορετικές χρονικές περιόδους με τόσα διαφορετικά κέντρα ενδιαφέροντος και τόσες διαφορετικές πολιτισμικές επιρροές ανάλογα με τους λαούς που πέρασαν από την αυτή την πόλη, που τα ακριβή σύνορα δύσκολα ορίζονται. Κάθε ιστορικό τμήμα του προστατεύεται από την αρχαιολογία και στη συνέχεια από την πολεοδομία, εξουσίες που περιορίζουν την αυθαιρεσία, ώστε να μην προσβάλλεται ούτε η ιστορία ούτε η καλαισθησία ούτε ο αστικός περίγυρος. Φέρουν μια ισορροπία μεταξύ πολιτών και πόλης, μεταξύ δηλαδή των δικαιωμάτων τους και της ανοχής της. Χρόνια τώρα, και ανάλογα με τις ανάγκες της εποχής, έχουν θεσπιστεί νόμοι που προστατεύουν και τους μεν και τη δε.

Παρακάτω παρουσιάζονται πολεοδομικά στοιχεία από το 1946, στα οποία στηρίζονται οι σημερινές αρχές και τοπογραφικά σχέδια της πόλης που την κατατάσσει σε περιοχές ανάλογα με την ιστορική της «περιουσία». Κάθε κομμάτι της είναι διαφορετικό και γίνεται «αγώνας» διάσωσής του με τον όποιο τρόπο βάσει νόμου. Επιπλέον, δίδονται προτάσεις βάσει των οποίων ο πολίτης μπορεί να απολαμβάνει την ιστορία, να χαίρεται το κάλλος του λιμανιού και να γίνεται κομμάτι της πόλης με τον καλύτερο δυνατό τρόπο χωρίς να αλλοιώνει τα στοιχεία του.

Η αναφορά στο τότε και τώρα, οι μελέτες περασμένων χρόνων και η νομοθεσία μέχρι και σήμερα, είναι οι συντελεστές για αυτό που απολαμβάνουμε στο παλιό λιμάνι και στην παλιά πόλη του σήμερα.

2. Ιστορική αναδρομή

Όπως αναφέρεται και παραπάνω, η παλαιά πόλη των Χανίων οφείλει τη σημερινή της εικόνα σε πολλές διαφορετικές χρονικές περιόδους και λαούς που έχουν περάσει από τα προπύλαιά της. Είναι κτισμένη πάνω στα ερείπια της παλαιοχριστιανικής Κυδωνίας, η οποία διαδέχτηκε την ομώνυμη πόλη με το σημαντικό μινωικό κέντρο Ku-do-ni-ja.

Αναλυτικότερα λοιπόν, οι εποχές που την έχουν αφήσει τα ίχνη τους είναι :

2.1. Προϊστορικοί χρόνοι (3^η-2^η χιλιετία π.Χ.), όπου οι συνεχείς ανασκαφές του Εφόρου Αρχαιοτήτων Γιάννη Τζεδάκη και του Σουηδικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου, επιβεβαιώνουν την ύπαρξη και τη σημαντικότητα της Κυδωνίας από τα τέλη της νεολιθικής εποχής (3000-2800 π.Χ.). Η εν λόγω πόλη είναι κτισμένη πάνω στο λόφο Καστέλι, τη βενετσιάνικη δηλαδή ακρόπολη που αποτέλεσε επίκεντρο του οικισμού επί πέντε περίπου χιλιετίες. Δυστυχώς όμως, οι ανασκαφές περιορίζονται πολύ εξαιτίας των πολυώροφων κτισμάτων με θεμελιώσεις μεγάλου βάθους που βρίσκονται στην περιοχή του Καστελιού από την εποχή της Ενετοκρατίας και της Τουρκοκρατίας.

Ανασκαφές του Σουηδικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου.

Αξιοσημείωτο είναι ότι η Κυδωνία αναφέρεται συχνά από την εποχή του Ομήρου ως μία από τις σημαντικότερες πόλεις της Κρήτης, ενώ οι Κυδώνες θεωρούνταν ως προελληνικό φύλο. Πολλά θυλούνται, όπως οι αρχαίοι συγγραφείς που θεωρούν την Κυδωνία «μητέρα» των υπολοίπων κρητικών πόλεων και ιδρυτής αυτής ήταν ο Κύδων, γιος του Μίνωα και της νύμφης Ακακκαλίδος.

Σήμερα είναι αποδεκτό από τους ερευνητές ότι η Κυδωνία βρισκόταν πάντα στον ίδιο χώρο με την πόλη των Χανίων, γεγονός που επιβεβαιώνεται διαρκώς από σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα.

Μινωικές κατοικίες του κεντρικού πυρήνα της αρχαίας πόλης Κυδωνίας.

2.2. Ιστορικοί χρόνοι (1^η χιλιετία π.Χ.), κατά τους οποίους και πάλι η Κυδωνία αναφέρεται ως μια ισχυρή πόλη που εκτεινόταν από το σημερινό κόλπο των Χανίων μέχρι τα Λευκά Όρη. Οι κάτοικοί της ήταν ιδιαίτερα φιλόξενοι, με ικανότητα στο τόξο, καθότι βρισκόνταν συνεχώς σε εμπόλεμη κατάσταση με τις πόλεις Άπτερα, Φαλάσαρνα και Πολυρρήνια. Το 74π.Χ. ηττήθηκε ο ρωμαϊκός στόλος από τις ενωμένες δυνάμεις των Κρητικών, όμως το 69π.Χ. ο Ρωμαίος Ύπατος Κόιντος Μέτελλος νίκησε και κατέλαβε την Κυδωνία, την οποία αναγνώρισε ως ανεξάρτητη πόλη και κατά τη Ρωμαϊοκρατία γνώρισε μεγάλη ακμή. Τα ιστορικά αυτά δεδομένα επαληθεύονται από νεκροταφεία που έχουν εντοπιστεί στις αρχές του αιώνα μας σε περιοχές των Χανίων, από τα Δικαστήρια έως και τα Παχιανά.

2.3. Χριστιανικοί χρόνοι – Πρώτη Βυζαντινή περίοδος (3^{ος} αιώνας μ.Χ. – 823). Για την πρώτη χιλιετία της οποίας, διαθέτουμε περιορισμένες γνώσεις. Ορισμένες πληροφορίες αντλούμε από πρόσφατο εντοπισμό των οικοδομικών λειψάνων μεγάλης παλαιοχριστιανικής εκκλησίας στη θέση του βενετσιάνικου καθεδρικού ναού της Παναγίας στο κέντρο του Καστελιού. Την περίοδο αυτή συναντάται πρώτη φορά και η ονομασία Cania σε έγγραφο του 1211, όπως και Canea σε άλλο του 1252.

Την πειστικότερη αιτιολόγηση για τη μετονομασία δίνει ο καθηγητής Νικόλαος Πλάτωνας που υποστηρίζει ότι η περιοχή της Κυδωνίας συνδέεται με το όνομα του θεού Βελχάνου (Ηφαίστου), Κυδωνία της «Αλχανίας κόμης». Το ευκολότερο στην προφορά διατήρησαν οι Σαρακηνοί Άραβες με εμφανή επιρροή από τη γλώσσα τους, ως Al-Hanim (το Χάνι), ενώ μετά την απομάκρυνσή τους μεταφέρθηκε στα ελληνικά ως (τα) Χανιά και τα λατινικά ως (la) Canea. Το γεγονός αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η Κυδωνία ήταν πόλη παράλια και με εμπορικές σχέσεις, όπου υπήρχε ευχέρεια διακίνησης νέων ιδεολογιών, ενώ είχε αναπτύξει από νωρίς χριστιανική κοινότητα. Ως εκ τούτου και λόγω της σημαντικότητάς της, έως το 731μ.Χ. ήταν εξαρτημένη από τον Πάπα της Ρώμης και υπαγόταν στη μητρόπολη της Γορτυνίας. Τα όριά της προσδιορίζονται από τα νεκροταφεία, που σύνηθες για την εποχή ήταν να βρίσκονται εκτός των τειχών.

2.4. Αραβοκρατία (823 - 961), όπου το νησί βρίσκεται υπό τον κλοιό των Σαρακηνών Αράβων, γεγονός που προκαλεί φοβερή αναστάτωση στους Κρητικούς. Προς το παρόν όμως, δεν έχουν εντοπιστεί αρχαιολογικές ενδείξεις της εποχής αυτής στην Κυδωνία.

2.5. Βυζαντινή περίοδος (961 - 1252). Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, επέρχονται σημαντικές αλλαγές στην Κρήτη, καθώς η κυβέρνηση επεδίωξε να εδραιώσει την εξουσία της, ενισχύοντας αφενός μεν τον πληθυσμό, αφετέρου δε τη διοικητική αναδιοργάνωση και κατασκευή οχυρωματικών έργων. Η δεύτερη βυζαντινή περίοδος βρίσκει την πόλη διαφορετική, αφού ο αρχαίος οικισμός αποτελεί σημαντικό στρατιωτικό οχυρό. Ο λόφος Καστέλι οχυρώνεται περιμετρικά από τείχος κτισμένο από οικοδομικό υλικό της αρχαίας πόλης, γεγονός που αποτελεί αρχαιολογική απόδειξη για την ύπαρξή της.

2.6. Βενετοκρατία (1252 – 1645). Μετά την τέταρτη Σταυροφορία και τη διανομή των εδαφών της βυζαντινής αυτοκρατορίας το 1204, η Κρήτη παραδίδεται στο Βονιφάτιο, Μαρκήσιο του Μομφερά που με τη σειρά του την πουλά στους Βενετούς έναντι 1.000 σημερινών μαρκών. Οι Βενετοί προσπαθούν να εδραιώσουν την παρουσία τους στους ντόπιους, καθότι αμφισβητείται η εξουσία τους κυρίως στη δυτική Κρήτη.

Το 1252 αποικείται η πόλη των Χανίων και γίνεται το επίκεντρο της επανάστασης του 1230 έως το 1236 που πραγματοποιήθηκε με την υποκίνηση των αρχοντορωμαίων Σκορδύληδων και με ενίσχυση των στρατευμάτων της αυτοκρατορίας από τη Νίκαια. Τελικά, το 1252 κατάφεραν οι Βενετοί να επιβληθούν οριστικά στα Χανιά, διανέμοντας τη περιοχή σε αποίκους από τη Βενετία. Η πόλη διαιρείται σε 95 «καβαλαρίες», εκ των οποίων οι 15 παρέμειναν στο Δημόσιο και οι 75 μοιράστηκαν στους αποίκους. Είχε δοθεί ρητή εντολή να «ανοικοδομηθεί η πόλη των Χανίων», σύμφωνα με την οποία επισκευάστηκε σε πολλά σημεία το βυζαντινό τείχος, διατηρώντας το αρχικό του περίγραμμα, ορατό μέχρι και σήμερα. Η πόλη αρχίζει να εξαπλώνεται και εκτός των τειχών, σχηματίζοντας τους «εξώβουργους», συνοικίες κατώτερων κοινωνικών τάξεων. Μαρτυρία υποστηρίζει ότι τον 14^ο αιώνα κατασκευάστηκε ένα εξωτερικό τείχος που περιέβαλλε το εν λόγω τμήμα της πόλης, όμως δεν επιβεβαιώθηκε μέχρι τις μέρες μας. Μέσα στην πόλη υπερισχύει το καθολικό στοιχείο, σε αντίθεση με την ύπαιθρο όπου η ορθόδοξη υπεροχή είναι συντριπτική.

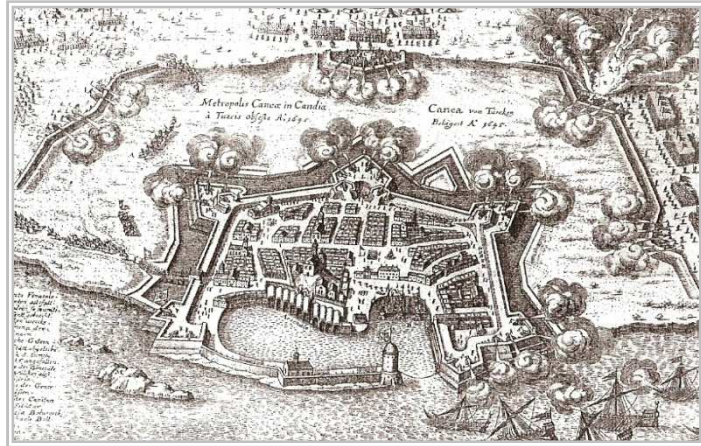
Οι εθνικές και θρησκευτικές διαφορές είναι έντονες μεταξύ κατακτητών και ντόπιων, με αποτέλεσμα την ισχυρή καταπίεση του πληθυσμού που αντιδρούσε έντονα και έβρισκε υποστήριξη από το εθνικό κέντρο της Κωνσταντινούπολης. Η πτώση όμως, της Πόλης στους Τούρκους το 1453, στερεί από τους Κρητικούς το πολιτιστικό κέντρο παρόλο που η επιρροή του Οικουμενικού Πατριαρχείου παραμένει αμείωτη. Το γεγονός της αυξανόμενης απειλής της τουρκικής κατάκτησης, η άνοδος της αστικής τάξης εις βάρος της φεουδαρχίας και η μακροχρόνια συμβίωση επέφεραν προϋποθέσεις για την προσέγγιση των δύο λαών. Μέσα στο κλίμα αυτό αναπτύχθηκε η πόλη των Χανίων, εξαιτίας της σημαντικής, παραθαλάσσιας θέσης της που ενδιέφερε ιδιαίτερα τους Βενετούς. Τα Χανιά αποτέλεσαν τη διέξοδο μιας πλούσιας αγροτικής ενδοχώρας και το λιμάνι, σημαντικό κέντρο εμπορίου και προστασία του στόλου. Οι επαφές με τη Βενετία δημιούργησαν τις κατάλληλες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη ενός τοπικού πολιτισμού, επηρεασμένου από καλλιτεχνικές προτιμήσεις του κέντρου και τις ιδιορρυθμίες του τοπικού στοιχείου. Χαρακτηριστική είναι η κοινή αποδοχή και από τις αρχές και από τον ντόπιο πληθυσμό.

Το 17^ο αιώνα αρχίζει η δράση ομάδας ζωγράφων φορητών εικόνων που δραστηριοποιείται και μετά την άλωση των Χανίων το 1645, στη Βενετία, τα νησιά του Ιονίου και του Αιγαίου. Στην αρχιτεκτονική, τα υστερογοθικά στοιχεία πέρασαν στην τοπική παράδοση, ακόμη και στην ορθόδοξη ναοδομία. Μετά τις συχνές καταστροφές τους τα περισσότερα κτίσματα ανακατασκευάζονται ή επισκευάζονται σύμφωνα με τις νεότερες αρχιτεκτονικές τάσεις που χαρακτηρίζουν πλέον τη μορφή της πόλης. Με την κατασκευή νέων οχυρώσεων κρίθηκε απαραίτητη η αναμόρφωση του ρυμοτομικού σχεδίου των συνοικιών εκτός του Καστελιού, ώστε να εντάσσεται στα δεδομένα που δημιούργησε η νέα τάξη πραγμάτων. Στα μέσα του 16^{ου} αιώνα, η Βενετία αναγκάζεται να ενισχύσει την οχύρωση των πόλεων, προκειμένου να αντιμετωπιστεί ο κίνδυνος από την τουρκική επίθεση. Η κυβέρνηση αναθέτει στον ειδικό σε θέματα οχυρώσεων, Βερονέζο πολιτικό μηχανικό, Michele Sammichieli να σχεδιάσει και να κατασκευάσει νέες οχυρώσεις για τα Χανιά. Οι κατασκευαστικές εργασίες άρχισαν το 1538 και συνεχίστηκαν μέχρι και τα τέλη του αιώνα με αρκετές ατέλειες και ελλείψεις.

Το νέο τείχος σχημάτιζε ένα ορθογώνιο, παράλληλο στη βραχώδη παραλία, ενισχυμένο στις γωνίες από καρδιόσχημους προμαχώνες που κατέληγαν στο λιμενοβραχίονα με το φάρο, ενώ η πόλη περιβάλλεται από πλατιά τάφρο. Η οχύρωση εκτείνεται και περαιτέρω στη βορειοδυτική άκρη της Κρήτης με σκοπό τον έλεγχο του Κρητικού Πελάγους και την έγκαιρη προειδοποίηση των φρουρίων. Ταυτόχρονα, γίνονται εκτεταμένες εργασίες βελτίωσης του λιμανιού με καθαρισμό και εκβάθυνσή του, ενίσχυση του λιμενοβραχίονα και βελτίωση των υπηρεσιών που παρείχε. Συνολικά κατασκευάστηκαν 17 νεώρια για την εξυπηρέτηση του βενετσιάνικου στόλου. Επιπλέον βελτιώθηκε το δίκτυο ύδρευσης με την κατασκευή μεγάλων δεξαμενών μέσα στο φρούριο του Φιρκά και την επισκευή και επέκταση του υπόγειου υδραγωγείου στην πλατεία της Σπλάντζιας. Το νερό μεταφέρεται από το χωριό Περιβόλια στις δεξαμενές, μέσω της τάφρου με υδατογέφυρα και αξιοποιήθηκαν πολλά πηγάδια για την αντιμετώπιση πιθανής πολιορκίας. Ανάλογες ενέργειες έγιναν σε πολλές πόλεις και φρούρια της Κρήτης την εποχή αυτή.

2.7. Τουρκοκρατία – Νεότεροι χρόνοι (1645 έως και σήμερα). Ήταν το προδιαγραμμένο μέλλον παρά τις προσπάθειες των Βενετών για ενίσχυση του νησιού. Οι Τούρκοι μετά από έντονες προσπάθειες καταλαμβάνουν την Κρήτη που αποτελεί πολύτιμη βάση για τον έλεγχο της Μεσογείου. Ακολούθησαν λεηλασίες, επιδρομές και διπλωματικές ενέργειες μεταξύ των διεκδικητών, όπου τελικά το 1645 άρχισε η εκστρατεία κατάληψης του νησιού από τους Τούρκους.

Η πολιορκία των Τούρκων το 1645.

Τα στρατεύματα φτάνουν στη Μονή Γωνιά, την οποία λεηλατούν και καίνε. Ο στόλος προχωράει προς την οχυρωμένη νησίδα των Αγ. Θεοδώρων και αντίστοιχα στην ξηρά. Τα φρούρια είναι αδύναμα να συγκρατήσουν τους Τούρκους εξαιτίας της αιφνίδιας επίθεσης και των ατελειών στη σχεδίαση και την κατασκευή των οχυρώσεων. Μετά από δίμηνη, σκληρή πολιορκία τα Χανιά παραδίδονται στους Τούρκους στις 22 Αυγούστου 1645. Η νέα τάξη πραγμάτων είναι πλέον διαφορετική, καθώς επανέρχεται ο ορθόδοξος επίσκοπος Κυδωνίας αποκαθιστώντας την εκκλησιαστική τάξη. Εντός πόλεως, παραμένει στα χέρια των Κρητικών μόνο ο ναός των Αγ. Αναργύρων που λειτουργεί και ως καθεδρικός μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Οι μεγάλες εκκλησίες και οι καθολικές μονές των Βενετσιάνων θεωρούνται πια λεία πολέμου και μετατρέπονται σε τζαμιά, ενώ οι περιουσίες περιέρχονται στους νέους κατακτητές. Τα τείχη επισκευάζονται διαμορφώνοντας μια νέα κατάσταση, με τους Τούρκους να διαμένουν κυρίως στις ανατολικές συνοικίες του Καστελιού, όπου βρίσκεται το κεντρικό τζαμί της πόλης, ο πρώην ναός του Αγ. Νικολάου των Δομινικανών, γνωστός πλέον ως Χιουγκάρ Τζαμισί (Τζαμί του Ηγεμόνα).

Ο νέος κατακτητής φροντίζει τόσο για την μετατροπή των καθολικών εκκλησιών σε τζαμιά, όσο και για την οικοδόμηση νέων, όπως το Κιουτσούκ Χασάν Τζαμισί (Τζαμί του μικρού Χασάν) ή Γιαλί Τζαμισί (το παραθαλάσσιο Τζαμί) στο λιμάνι. Επιπλέον, κατασκευάζονται δημόσια λουτρά (Χαμάμ), από τα οποία τρία σώζονται μέχρι και σήμερα, καθώς και κρήνες που συνδέονται με τα τζαμιά όπως, ορίζει η μουσουλμανική θρησκεία. Οι αρχιτεκτονικές αλλαγές που επέρχονται, έχουν να κάνουν με το διαφορετικό τρόπο ζωής των Τούρκων και πολλοί ήταν οι Βενετσιάνοι ευγενείς που εξισλαμίστηκαν για να διατηρήσουν τα προνόμιά τους και ντύνονταν με τον ίδιο τρόπο που συνήθιζαν οι ντόπιοι, ενώ συχνά περιφρονούσαν τους ανατολίτες ομόθρησκούς τους. Συνεπώς και στην αρχιτεκτονική άλλαξαν ελάχιστα πράγματα, καθώς τα δομικά υλικά που χρησιμοποιούσαν ήταν ίδια, άρα η μορφή και η φυσιολογία κυμαίνονταν στα ίδια πλαίσια. Άλλωστε οι τεχνίτες που απασχολούνταν, παρέμειναν οι ντόπιοι που διαμορφώθηκαν με την επίδραση της βενετσιάνικης κουλτούρας. Ο ρυθμός αυτός ακολουθείται μέχρι και τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, όπου το ρεύμα του Νεοκλασικισμού έρχεται και ανανεώνει τις καλλιτεχνικές τάσεις του ελεύθερου ελληνικού κράτους.

Ωστόσο, στον εύφορο κάμπο των Χανίων χτίζονται συγκροτήματα αγροτικής εκμετάλλευσης και κατοικίας, τα «μετόχια», παράλληλα με τις κατοικίες που διατίθενται εντός της πόλεως για τους γαιοκτήμονες. Η Επανάσταση του 1821, φέρει μεγάλη αναστάτωση στις σχέσεις μεταξύ των δύο λαών, με αποτέλεσμα την οργάνωση σφαγών του χριστιανικού λαού. Με το τέλος της Επανάστασης, η Κρήτη παραχωρείται στον Αιγύπτιο ηγεμόνα Μεχμέτ Αλή έως το 1841, οπότε και επανέρχεται στην τουρκική εξουσία. Σε αυτά τα χρονικά πλαίσια έγιναν πολλά δημόσια έργα, ανακατασκευάστηκε ο Φάρος υπό τη μορφή μιναρέ, πάνω στη βενετσιάνικη βάση που προϋπήρχε. Εντωμεταξύ η δημιουργία του ελεύθερου ελληνικού κράτους οδηγεί τους Κρητικούς προς ένα και μόνο στόχο, τη συνένωση της Κρήτης με την υπόλοιπη Ελλάδα. Το 1850 μεταφέρεται η βάση του Τούρκου διοικητή στα Χανιά, όπου εδρεύει σε ένα πολυώροφο οικοδόμημα, το «κονάκι». Το 1878 υπογράφεται η Σύμβαση της Χαλέπας, η οποία αναγνωρίζει περισσότερα δικαιώματα στους χριστιανούς και ορίζει διοικητή Κρήτης ομόθρησκο τους από την Κωνσταντινούπολη.

Παρόλα ταύτα, το «Κρητικό Ζήτημα» έχει πάρει πλέον διεθνείς διαστάσεις, ενώ εμπλέκονται και οι μεγάλες δυνάμεις της εποχής. Στα Χανιά εδρεύουν πλέον προξενεία και στρατεύματα ευρωπαϊκών χωρών και αναπτύσσεται διπλωματία υψηλού επιπέδου. Οι κοινωνικές συνθήκες αλλάζουν σημαντικά, καθώς οι διασυνδέσεις με διάφορες ευρωπαϊκές χώρες είναι ενδυναμωμένες και το εμπόριο σημαντικά ανεπτυγμένο. Τα Χανιά μετατρέπονται σε μια πολυεθνική κοινωνία με σύγχρονο τρόπο ζωής, αντίθετο με τα συντηρητικά ήθη του τόπου, η οικοδομική δραστηριότητα ακμάζει, ενώ παρατηρείται πλούσια πολιτιστική και εκδοτική δράση. Το 1897 λαμβάνουν χώρα μεγάλες σφαγές χριστιανών και πυρπολήσεις χριστιανικών συνοικιών που δημιουργούν αναταραχές και προμηνύουν τον ερχομό της αυτονομίας για το νησί. Το 1898, ο πρίγκιπας Γεώργιος της Ελλάδας, κηρύσσει την Κρήτη ημιαυτόνομη με την ονομασία «Κρητική Πολιτεία», οπότε τα Χανιά γνωρίζουν την μεγαλύτερη ακμή στην ιστορία τους ως πρωτεύουσα της Κρήτης. Το 1905 ακολουθεί η Επανάσταση του Θερίσσου με την ηγετική μορφή του Ελευθερίου Βενιζέλου και το 1913 γίνεται πλέον και τυπικά η ένωση του νησιού με την υπόλοιπη Ελλάδα.

Κατά την πρώτη περίοδο της Τουρκοκρατίας, η πόλη περιορίστηκε στα όρια των Ενετικών οχυρώσεων και αργότερα, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα άρχισε να αναπτύσσεται και η περιοχή της Χαλέπας στα ανατολικά υψώματα της πόλης που προτιμάται από τους πλουσιότερους λόγω κλίματος και άνεσης χώρου για μεγαλύτερες οικίες και κήπους. Η παλαιά πόλη έχει εξαντλήσει πλέον τα πολεοδομικά της περιθώρια με τα στενά δρομάκια και τη μεγάλη έλλειψη ελεύθερων χώρων. Χαρακτηριστική περιπτώση αρχιτεκτονικής άποψης με επιρροές της νεοκλασικής πλέον τάσης, είναι ο όροφος του σχολείου της χριστιανικής κοινότητας πάνω από το παλιό νεώριο, του οποίου το δίβολο παράθυρο ακολουθεί γοτθική μορφή, συνήθη στα βενετσιάνικα κτίσματα. Δημόσια κτίρια, ο νέος καθεδρικός ναός των Εισοδίων, η Τριμάρτυρη και τα «καταστήματα» της χριστιανικής κοινότητας ακολουθούν τη σύγχρονη αρχιτεκτονική.

«Καταστήματα» της χριστιανικής κοινότητας.

Οι νεοκλασικές τάσεις άγγιξαν μέχρι και το Τζαμί του Κιουτσούκ Χασάν, του οποίου η πρόσοψη αναμορφώθηκε εξωτερικά χάνοντας την ανατολίτικη εντύπωσή του σε κάποιο βαθμό. Τα χρόνια της Κρητικής Πολιτείας, η παλιά πόλη ασφυκτιά, ενώ η νέα εκτός των τειχών έχει επεκταθεί αισθητά.

Η πολεοδομική νομοθεσία επιχειρεί τον εκσυγχρονισμό της πόλης, επιβάλλοντας την κατεδάφιση ξύλινων κιοσκιών και άλλων κατασκευών που αλλοιώνουν τον πολεοδομικό ιστό. Παράλληλα, επιχειρούνται διαπλατύνσεις δρόμων και εκσυγχρονισμοί πλατειών. Η αναγκαιότητα των οχυρώσεων έχει πλέον ξεπεραστεί, οπότε επιχειρείται η κατάργησή τους με διανοίξεις μεγάλων ρηγμάτων για τη συνένωση των δρόμων, καταχώσεις των τμημάτων της τάφρου και κατεδαφίσεις άλλων για εκτέλεση έργων. Κατεδαφίζεται η κεντρική πύλη στη νότια πλευρά και οι γειτονικοί επιπρομαχώνες του μεγάλου προμαχώνα Piatta Forma ισοπεδώνονται για να επιχωματώσουν την τάφρο και να χτιστεί πάνω της η εντυπωσιακή Δημοτική Αγορά με τις τέσσερις κεραίες του σταυρού στραμμένες στα κύρια σημεία του ορίζοντα.

Η Δημοτική Αγορά των Χανίων με εμφανή τα τμήματα που δείχνουν τα σημεία του ορίζοντα.

Οι μεγάλοι ελεύθεροι χώροι που δημιουργούνται από την κατεδάφιση των τειχών και την αξιοποίηση της τάφρου περιορίζονται σημαντικά από καταπατήσεις και λανθασμένες ενέργειες πολλών δεκαετιών.

Αεροφωτογραφία του παλαιού λιμανιού, όπου φαίνεται το σχήμα σταυρού της κατασκευής.

2.8. Γερμανική Κατοχή (1941). Η πόλη βομβαρδίζεται και προκαλούνται μεγάλες καταστροφές κυρίως στην περιοχή Καστέλι όπου και βρίσκονται τα σημαντικότερα δημόσια και ιδιωτικά κτίσματα της Βενετοκρατίας και της Τουρκοκρατίας. Στα πλαίσια της επιρροής του Γερμανού κατακτητή και βάσει των τότε αντιλήψεων, συντάσσεται νέο ρυμοτομικό σχέδιο για την παλαιά πόλη, το οποίο εξαφανίζει τον ιστορικό πολεοδομικό ιστό και προβλέπει την κατεδάφιση πολλών κατοικιών και μνημείων εν όψει αναδάσωσης των οικοπέδων αυτών.

Σε ορισμένα τμήματα της πόλης όπου εφαρμόζεται το εν λόγω ρυμοτομικό σχέδιο, επέρχονται καταστροφικές συνέπειες για τη μορφή της. Αρκετά μνημεία, όπως οι πύλες του βυζαντινού τείχους, οι υπόγειες θολωτές κρήνες της Σπλάντζιας, τα «καταστήματα» της χριστιανικής κοινότητας κατεδαφίζονται από τις τότε Δημοτικές Αρχές για τον «εκσυγχρονισμό» της. Το 1965 χαρακτηρίζεται «ιστορικό διατηρητέο μνημείο» το τμήμα των Χανίων που περικλείεται από τις οχυρώσεις και αρχίζει μια έντονη προσπάθεια διατήρησης και ανάδειξής της.

Πανοραμική θέα του φάρου του λιμανιού και της ανατολικής πλευράς της πόλης.

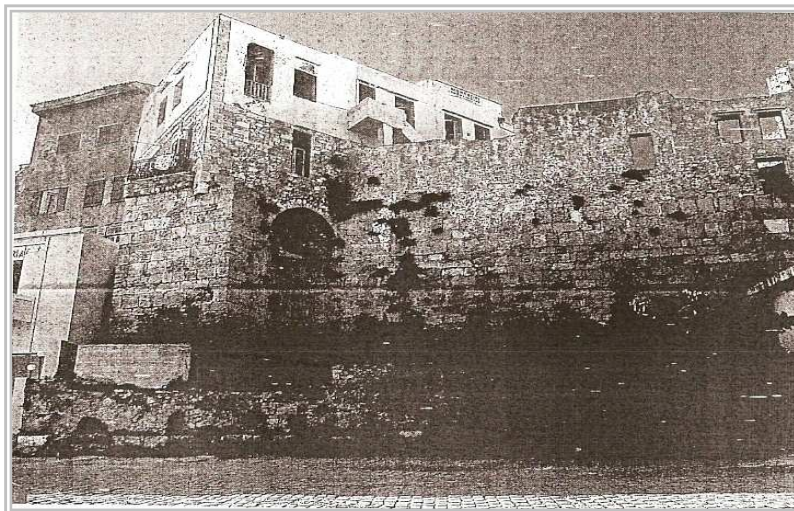
Στο παράρτημα επισυνάπτεται και τοπογραφικό σχέδιο της παλαιάς πόλης όπου εικονίζονται αναφέροντας όλα τα αξιοσημείωτα ιστορικά μνημεία (σελίδα 80), καθώς επίσης και αρχείο AutoCAD με την αποτύπωση του μεγαλύτερου μέρους του παλαιού λιμανιού και της παλαιάς πόλης των Χανίων (σελίδα 83).

3. Καταγραφή διατηρητέων κτισμάτων και μνημείων, τεχνικά και αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά αυτών

Μετά από τόσες περιπέτειες, η παλαιά πόλη των Χανίων έχει κληρονομήσει το μοναδικό λιμάνι που εξυπηρετεί πλέον εμπορικούς και τουριστικούς σκοπούς, όπως επίσης και πολλά ενδιαφέροντα κτίρια και μνημεία διαφορετικών εποχών και σημασίας. Σημαντικότερα από αυτά είναι :

3.1. Οι οχυρώσεις της παλαιάς πόλης, που διαθέτει :

3.1.a. Το Βυζαντινό Τείχος, που διακρίνεται ακόμη και στο σύγχρονο ρυμοτομικό σχέδιο της πόλης. Πρόσφατα διαπιστώθηκε ότι στηρίζεται πάνω στα υπολείμματα παλαιότερου, κτισμένου από ειδικά κατεργασμένους ογκόλιθους. Η μορφή της παλαιότερης τοιχοποιίας οδηγεί στους ελληνοιστικούς χρόνους και η αρχική θέση των οχυρώσεων θα πρέπει να συμπίπτει με τη μεταγενέστερη λόγω της φυσιολογίας του λόφου.

Αποψη του Βυζαντινού τείχους.

Το βυζαντινό τείχος αντιθέτως, έχει κατασκευαστεί στο μεγαλύτερο μέρος του με οικοδομικό υλικό από την Κυδωνία. Συγκεκριμένα, οι πύλες έχουν κατεδαφιστεί, ενώ άλλα τμήματα έχουν επισκευαστεί ή ανακατασκευαστεί, ώστε να είναι δύσκολη η ανασύσταση της αρχικής του μορφής. Η πρώτη οικοδομική φάση διακρίνεται από χρήση μεγάλων ορθογώνιων όγκων από ψαμμίτη ή παρόλιθο και υλικό από τα κτίσματα της πόλης.

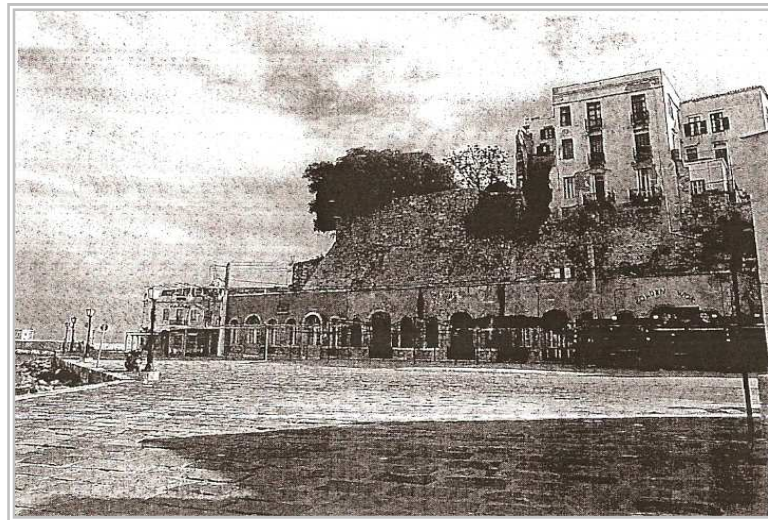
Ανάμεσα στο υλικό αυτό διακρίνονται κορμοί από πώρινους, αράβδωτους κίονες, παραστάδες, επιστύλια με τόρμους πακτώσεως, μικρά αρχιτεκτονικά μέλη και άλλα. Οι μεταγενέστερες φάσεις ξεχωρίζουν από τη χρήση μικρότερων όγκων πωρόλιθου. Στο μαλακό πωρόλιθο του λόφου υπάρχουν πολλές φυσικές ή τεχνητές σπηλαιώδεις κοιλότητες, σε μία από τις οποίες έχουν ενσωματωθεί στην τοιχοποιία πέντε μαρμάρινα ιωνικά κιονόκρανα. Το τείχος αποτελείται από ευθύγραμμα τμήματα, που διακόπτονται ανά τακτά διαστήματα από μικρούς, ορθογώνιους ή πολυγωνικούς πύργους. Η τοιχοποιία έχει ενιαίο πάχος σε όλο το ύψος της, ενώ η θεμελίωσή της δεν είναι βαθιά. Το περίγραμμα είναι ακανόνιστο, ωοειδές με κατά μήκος άξονα από την Ανατολή προς τη Δύση, όπου βρίσκονταν και οι δύο κύριες πύλες του.

Παρά την αλλοίωσή του, το περίγραμμα της αρχικής πόλης είναι και σήμερα ευδιάκριτο, καθώς ακολουθεί το λόφο του Καστελιού, ο οποίος είναι ψηλότερος από τη βορειοδυτική του πλευρά. Το τείχος σε ορισμένα σημεία απλά συμπληρώνει τον φυσικά οχυρό βράχο, ενώ από τη νοτιοανατολική και εν μέρει τη δυτική πλευρά, καλύπτει πλήρως την ανάγκη για προστασία της πόλης. Στη νότια πλευρά της πύλης, δυτικά του Καστελιού, υπήρχε ένας μεγάλος, ορθογώνιος πύργος, ο οποίος με την κατεδάφιση του βυζαντινού τείχους μετατράπηκε σε τριώροφη κατοικία που εξωτερικά πήρε την τελική της μορφή από νεοκλασικά στοιχεία στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Το τείχος συνεχίζεται περιμετρικά, σε άλλα σημεία σώζεται, σε άλλα έχουν χτιστεί σπίτια, ενώ το βόρειο τμήμα του Καστελιού έχει ενσωματωμένο στο τείχος του το συγκρότημα των τουρκικών φυλακών. Το τείχος καταλήγει στη δυτική πύλη στην Πλατεία Συντριβάνι με ένα τμήμα, αποτελούμενο από συνεχείς σπηλαιώδεις κοιλότητες, διαμορφωμένες μεταγενέστερα σε καταστήματα. Στο σημείο αυτό υπήρχε κι ένα τμήμα με ιδιωτικά κτίρια που χώριζε την πλατεία από το λιμάνι. Όμως μια πυρκαγιά το 1936, κατέστρεψε τα κτίσματα με αποτέλεσμα τη σημερινή αχανή μορφή της.

Αποψη της Πλατείας Συντριβάνι στις μέρες μας.

3.1.β. Το Καστέλι αποτελούσε αρχικά την πόλη των Χανίων. Στο τέρμα του βόρειου δρόμου του βρισκόταν το μεγαλοπρεπές συγκρότημα του Διοικητηρίου, το Palazzo, από το οποίο σώζεται αλλοιωμένο το ισόγειο και μέρος του ορόφου.

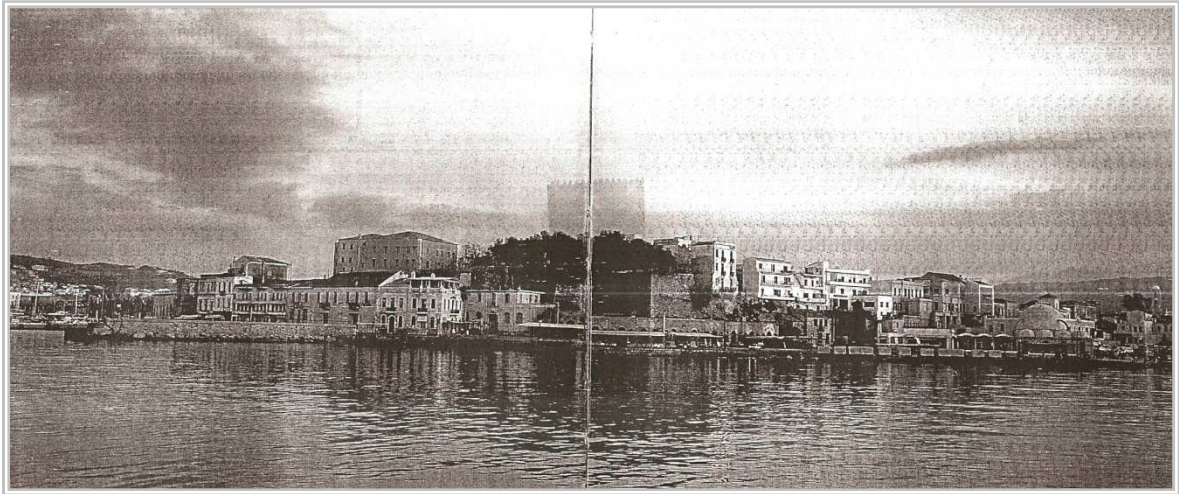

Ο λόφος του Καστελίου με τμήμα του Βυζαντινού Τείχους.

Το 1845 χτίστηκε λίγο βορειότερα το Τουρκικό Διοικητήριο, το οποίο χρησιμοποίησε τμήμα του βυζαντινού τείχους για τη στήριξη των ξύλινων ορόφων του, τυπικό δείγμα οθωμανικής αρχιτεκτονικής.

Βάσει πληροφοριών, στο Καστέλι ήταν συγκεντρωμένα τα αρχοντικά των παλαιότερων βενετσιάνικων οικογενειών, που εγκαταστάθηκαν ως άποικοι το 1252 στα Χανιά. Η τελική μορφή του Καστελιού δόθηκε στα τέλη του 16^{ου} αιώνα, ενώ τα ερείπια μαρτυρούν ιδιωτικές, πολυτελείς κατοικίες που ακολουθούσαν τα σύγχρονα αρχιτεκτονικά ρεύματα και ιδιαίτερα, του βενετσιάνικου Μανιερισμού.

Πολλά από τα σημερινά κτίρια κρατάνε από τη Βενετοκρατία με αρχιτεκτονικά στοιχεία από την περίοδο της Τουρκοκρατίας, αλλά και «ασυμβίβαστες» οικοδομές που χτίστηκαν μετά τους βομβαρδισμούς και την εφαρμογή του νέου ρυμοτομικού σχεδίου.

Άποψη του λόφου του Καστελιού στις αρχές του 20^{ού} αιώνα.

3.1.γ. *Νέες οχυρώσεις*, οι οποίες όπως προαναφέρεται ενισχύθηκαν κυρίως την εποχή των Βενετών, με σκοπό την προστασία των Χανίων από τους Τούρκους που εξαπλώνονταν ραγδαία στη Μεσόγειο. Οι Τούρκοι διεκδίκησαν έντονα τα Χανιά λόγω της σημαντικής στρατηγικής τους θέσης, οπότε οι Βενετοί φρόντισαν να δημιουργήσουν ένα σύστημα άμυνας, όχι μόνο στα ατελώς οχυρωμένα αστικά κέντρα, αλλά και στα στρατηγικά σημεία που θα μπορούσαν να γίνουν στόχοι εχθρικής επίθεσης. Το κύριο βάρος για τις οχυρώσεις έπεσε, όπως προαναφέρεται στον Βερονέζο μηχανικό Michele Sammichieli, ο οποίος επιβλέπει τις εργασίες από το 1538.

Το έργο πραγματοποιήθηκε με τοπικούς πόρους και αγγαρείες χωρικών υπό άθλιες συνθήκες με αποτέλεσμα τη σοβαρή καθυστέρησή του. Το 1549 προτάθηκε η βελτίωση των συνθηκών εργασίας και η αύξηση της αμοιβής των εργατών, αποσκοπώντας στην αύξηση της ταχύτητας και την αναπτέρωση της προθυμίας.

Άλλωστε, η σπουδαιότητα του έργου αυτού ήταν κατανοητή από άρχοντες και λαό, καθότι όπως έλεγαν αυτολεξεί : *«ολόκληρο το Βασίλειο της Κρήτης, εξαρτάται από την πόλη αυτή που βρίσκεται σε εξαιρετική θέση και αποτελεί σημαντικό λιμάνι»*. Λόγω λοιπόν των ιδανικών δυνατοτήτων που προσφέρει το λιμάνι, οχυρώθηκε μαζί με την πόλη και εντάσσεται στον οχυρωματικό περίβολο που κλείνει η βόρεια πλευρά του.

Σταδιακά κατασκευάζονται νεώρια για τη στάθμευση και επισκευή πλοίων, ενώ επισημαίνονται διαρκώς οι ατέλειες των οχυρώσεων από τους υπεύθυνους για αποκατάσταση αυτών. Ακόμη και το 1639, έξι χρόνια πριν κατακτηθεί η πόλη, επισημάνθηκε ότι πρέπει να διαπλατυνθεί η τάφρος και να επισκευαστούν τα θωράκια.

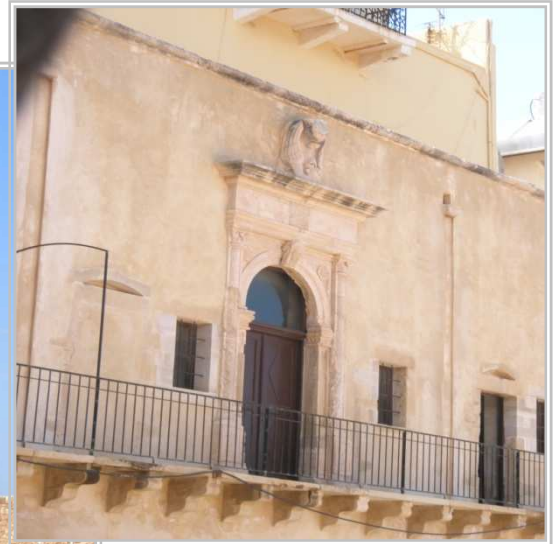
Το τείχος σχηματίζει ορθογώνιο, παράλληλο προς την παραλία ενισχυμένο στις τέσσερις πλευρές από καρδιόσχημους προμαχώνες (baloardi) και ενδιάμεσα από επιπρομαχώνες (cavalieri). Στο μέσο του νότιου τμήματος υπάρχει ένας μεγάλος τραπέζιος προμαχώνας με δύο μικρούς επιπρομαχώνες. Η κύρια πύλη της πόλης ήταν εκεί, στο νότιο τμήμα που λεγόταν Ρεθεμνιώτικη Πόρτα (Porta Retimiotta) και επικοινωνούσε με αντιτείχισμα με γέφυρα πάνω από την τάφρο. Δυτικότερα, μια υδατογέφυρα περνούσε τον αγωγό του νερού πάνω από την τάφρο. Τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, η πύλη λεγόταν Kale Kapisi (η Πόρτα του Φρουρίου), όνομα που παραμένει μέχρι και σήμερα. Μια ακόμη πύλη που επισκευάστηκε επί Τουρκοκρατίας είναι η Πόρτα της Άμμου (Porta Sabbionara), που τότε λεγόταν Kum Kapisi (Πόρτα της Άμμου) και έτσι σήμερα η περιοχή αυτή λέγεται Κουμ - Καπί.

Μια περιήγηση στα οχυρώματα περιλαμβάνει στα δυτικά του λιμανιού το φρούριο με την τουρκική ακόμη ονομασία, Φιρκάς, που σημαίνει φρούριο και χτίστηκε με σκοπό την προστασία της εισόδου του λιμανιού. Μια αλυσίδα από το Φιρκά μέχρι τη βάση του Φάρου έκλεινε το λιμάνι σε περίπτωση πολιορκίας.

Οι κανονιοθυρίδες στη βάση και τις επάλξεις του φρουρίου, ήταν στραμμένες προς την είσοδο του λιμανιού και την οχυρωμένη νησίδα Θοδωρού με την οποία είχαν άμεση οπτική ανταπόκριση. Εσωτερικά, το φρούριο ήταν διαμορφωμένο με κατάλληλα κτίσματα σε στρατώνες και αποθήκες πολεμικού υλικού, ενώ αποτελούσε και την έδρα του στρατιωτικού διοικητή της πόλης.

Άποψη του εσωτερικού του φρουρίου του Φιρκά.

Λεπτομέρεια πόρτας στο εσωτερικό του φρουρίου.

Τα χρόνια της Τουρκοκρατίας και μέχρι πριν κάποιες δεκαετίες, ο Φιρκάς χρησιμοποιήθηκε ως στρατόνας και φυλακή. Στα υγρά υπόγεια φυλακίζονταν οι αγωνιστές των απελευθερωτικών αγώνων, τόσο επί Τουρκοκρατίας όσο και επί Γερμανικής Κατοχής. Στο γωνιακό πυργίσκο-σκοπιά του φρουρίου υψώθηκε συμβολικά η σημαία της Ένωσης της Κρήτης την 1^η Δεκεμβρίου 1913 οπότε και εορτάζεται κάθε χρόνο. Παρακάτω, βρίσκεται το μεγάλο ρήγμα στη θέση της πύλης του San Salvatore και τον ομώνυμο προμαχώνα, πάνω στον οποίο χτίστηκε το ακαλαίσθητο κτίριο του κρατικού ξενοδοχείου «Ξενία».

Το κρατικό ξενοδοχείο «Ξενία», όπως φάνταζε στα ερείπια των οχυρώσεων.

Στη συνέχεια, σώζεται το μισό τμήμα κυκλικού πύργου που ενσωματώθηκε στην οχύρωση το 13^ο αιώνα και απέναντι είναι η πυριτιδαποθήκη Top Hane, κτίσμα που σώζεται μέχρι σήμερα. Τετράπλευρο, θολοσκέπαστο, βαρύ κτίσμα με περιορισμένα ανοίγματα.

Πυριτιδαποθήκη Top Hane.

Ακολουθεί ο επιπρομαχώνας San Salvatore, πάνω από τον ομώνυμο τετράπλευρο προμαχώνα που σε «συνεργασία» με το Φιρκά κάλυπταν την πλευρά της θάλασσας. Στα δυτικά σώζονται οι οχυρώσεις Cortina σχεδόν στο σύνολό τους, ενώ μέρος της τάφρου έχει καταληφθεί από οικοδομές, όπως τα καταστήματα γνωστού πολιτικού. Στα νότια των οχυρώσεων υπάρχει ο προμαχώνας Piatta Forma, ο οποίος δεν περιλαμβανόταν στην αρχική μελέτη, αλλά προτάθηκε αργότερα από τον Gian Gerolamo Sammiceli, καθότι το ευθύγραμμο τμήμα των οχυρώσεων εκτεινόταν πολύ και χρειαζόταν ενίσχυση. Ο προμαχώνας εξείχε καταλήγοντας σε τριγωνική απόληξη για να προστατεύει την πόλη σε περίπτωση μετωπικής επίθεσης μεταξύ των δύο προμαχόνων.

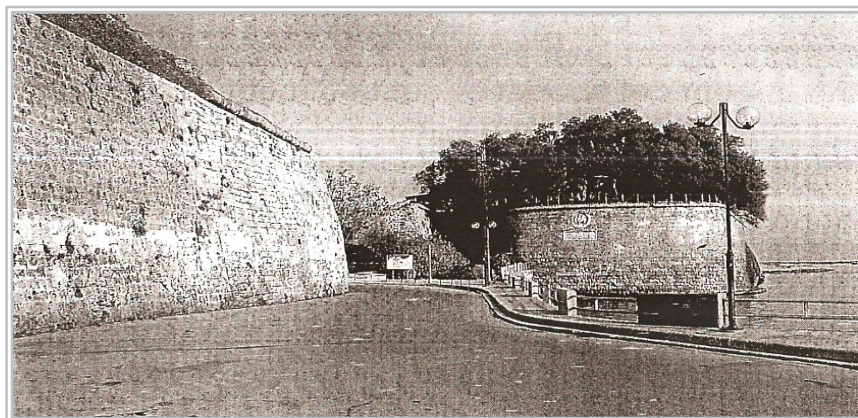
Οι επιπρομαχώνες που ενίσχυαν τους παραπάνω προμαχώνες κατεδαφίστηκαν με το τμήμα της Piatta Forma και με υλικά επιχωματώθηκε η τάφος το 1911, προκειμένου να χτιστεί στο σημείο αυτό η νέα Δημοτική Αγορά. Οι επιχωματώσεις συνεχίστηκαν και μετέπειτα με αποτέλεσμα την πλήρη αλλοίωση του τμήματος αυτού των οχυρώσεων.

Κατά τη διάρκεια εργασιών αναβάθμισης του χώρου της Αγοράς από το Δήμο Χανίων το 1989, αποκαλύφθηκε το δυτικό τμήμα της Piatta Forma, όπου διαπιστώθηκε ότι ήταν θεμελιωμένη η Αγορά. Στο σημείο αυτό έγινε αποκατάσταση και ανάδειξη του μνημείου και απομένει η αποκάλυψη και του ανατολικού τμήματος.

Η Porta Retimiotta ονομάστηκε έτσι από τον κεντρικό δρόμο Χανίων – Ρεθύμνου που ξεκινούσε από εκεί και κατεδαφίστηκε λίγο πριν το 1903. Η πύλη ήταν μια κυβική κατασκευή από λαξευτή πέτρα με τονισμένες γωνίες και κεντρικό τόξο από διακοσμητικά στοιχεία σύμφωνα με την αρχιτεκτονική παράδοση της εποχής. Είχε μια ορθογώνια κατασκευή ως επίστεψη και την πλάκα περιέβαλλε το λιοντάρι του Αγ. Μάρκου, ενώ μια ζωφόρος, οικόσημα και τρεις σειρές γείσων διακοσμούσαν την κυρίως κατασκευή. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας η πύλη μετονομάστηκε σε Kale Kapisi (Πύλη του Φρουρίου) και τροποποιήθηκε με κατάργηση των πλάγιων ανοιγμάτων της και αφαίρεση των διακοσμητικών στοιχείων της επίστεψης. Το 1911 η Porta Retimiotta κατεδαφίστηκε βάσει των αντιλήψεων εκσυγχρονισμού που επικρατούσαν τότε.

Η Piatta Forma καταλήγει στον προμαχώνα Santa Lucia, τείχος που στρέφεται βόρεια προς τη θάλασσα όπου βρίσκεται η πύλη της Άμμου (Kum Kapisi), φιλοξενεί τον προμαχώνα Sabbionara και είναι η μοναδική που σώζεται μέχρι και σήμερα.

Η πύλη της Άμμου που φιλοξενεί τον προμαχώνα Sabbionara.

Τροποποιήθηκε ως προς την εξωτερική της όψη στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, οπότε μειώθηκαν οι διαστάσεις της. Κλείνει η πλευρά με τον προμαχώνα Martinego που έχει χτιστεί εξολοκλήρου μέσα στη θάλασσα και καλύπτει το ανατολικό τμήμα των οχυρώσεων σε ανταπόκριση με την Santa Lucia και το λιμάνι.

Στην επέκταση του Martinego σχηματίζεται η γωνία Michiel πάνω στο λιμενοβραχίονα, όπου κλείνει και η βόρεια πλευρά των οχυρώσεων. Στο χώρο αυτό, άρχισαν να χτίζονται το 1607 τα νεώρια του “Moro” που λέγονται έτσι από το όνομα του Γενικού Προβλεπτή. Σήμερα, στο χώρο αυτό φιλοξενείται η Σχολή της Κρητικής Χωροφυλακής.

Ο λιμενοβραχίονας συνεχίζεται στα δυτικά, θεμελιωμένος πάνω σε υφάλους, κάνοντας το λιμάνι απροσπέλαστο στα πλοία και κατέληγε στον πυργίσκο του Φάρου, ο οποίος ήταν χαμηλότερος από το σημερινό κτίσμα που χρονολογείται μετά το 1830. Σήμερα σώζεται η βάση του, κτισμένη από τον ίδιο με τα τείχη ψαμμόλιθο.

*Ο δυτικός λιμενοβραχίονας
θεμελιωμένους πάνω σε υφάλους.*

Τα τείχη των Χανίων κατασκευάστηκαν από πέτρες, οι οποίες μεταφέρθηκαν από τη θάλασσα από το λατομείο του Σταυρού στο Ακρωτήρι. Το λατομείο σώζεται μέχρι και σήμερα, καταλαμβάνοντας μεγάλη παραθαλάσσια έκταση, όπου είναι εμφανείς οι εργασίες λατόμευσης του σκληρού ψαμμίτη λίθου, ο οποίος συνέβαλε στην άριστη διατήρηση των οχυρώσεων στα σημεία που δεν επλήγησαν από καταστροφικές επεμβάσεις.

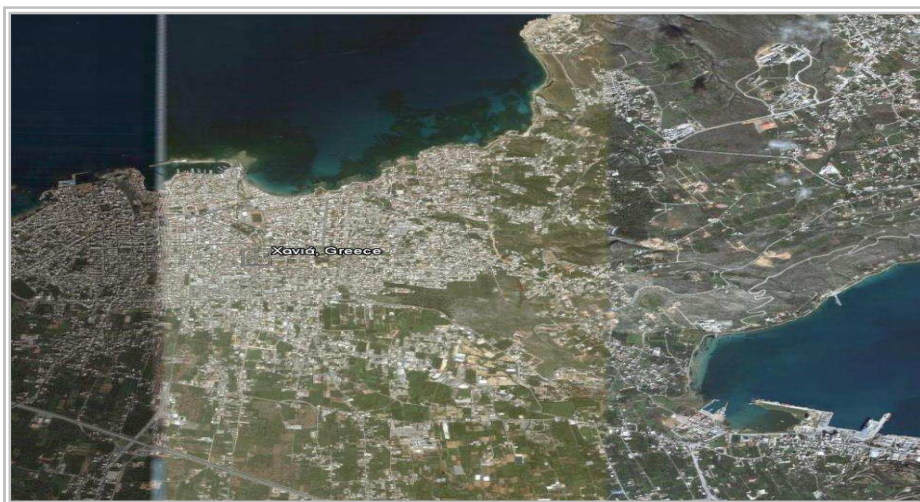
3.2. Το λιμάνι της παλαιάς πόλης των Χανίων, ήταν εκτεθειμένο στις καιρικές συνθήκες με αποτέλεσμα να χρησιμοποιείται αρκετά και το λιμάνι της Σούδας για κάποιες σχετικές ανάγκες. Η ανασφάλεια όμως, για ενδεχόμενη επίθεση, ανάγκασε τις αρχές να προβούν στην πρώτη κατασκευή του μεταξύ 1320 και 1356. Βασικό πρόβλημα ήταν ότι το λιμάνι ήταν ευπρόσβλητο σε βορείους ανέμους και η ανατολική του λεκάνη υπέφερε από προσχώσεις που δημιουργούσαν τα νερά της βροχής ή των υπονόμων. Για την ανανέωση του νερού και την αποφυγή επιχωματώσεων δημιουργήθηκε ένα άνοιγμα πάνω στο λιμενοβραχίονα, ενώ συχνά επισημαινόταν από ανώτερους αξιωματικούς η αναγκαιότητα εργασιών καθαρισμού και εκβάθυνσης κυρίως της ανατολικής λεκάνης. Μετά την επανάσταση του Αγίου Τίτου (1363), το λιμάνι εγκαταλείπεται για χρόνια, ενώ το 1515 αναφέρεται η επαναλειτούργησή του με την κατασκευή τοίχου με επάλξεις κατά μήκος του λιμενοβραχίονα και την εκβάθυνση της λεκάνης. Η τουρκική απειλή υποχρεώνει τις αρχές σε συνεχείς εργασίες αναβάθμισής του, όμως το 1643 καταλαμβάνεται η πόλη και διακόπτονται, καθώς αμελείται και η όποια συντήρησή του.

Την περίοδο της Αιγυπτιοκρατίας πραγματοποιούνται εκτεταμένα έργα, ενώ παράλληλα επισκευάζεται το λιμάνι και ανακατασκευάζεται ο φάρος πάνω στην αρχική του βάση. Ο νέος φάρος είναι διαφορετικός από τον αρχικό, όπου εξωτερικά παραπέμπει σε μιναρέ και εσωτερικά, υπάρχει πέτρινη σκάλα που οδηγεί στο μπαλκόνι με το γυάλινο πυργίσκο. Τα αρχιτεκτονικά στοιχεία είναι επηρεασμένα από την τοπική παράδοση, όπως είχε διαμορφωθεί στα τέλη της Βενετοκρατίας. Τη χρονική αυτή περίοδο, χρησιμοποιήθηκε η εξωτερική λεκάνη για τα μεγαλύτερα πλοία που δεν ήταν καθόλου ασφαλή εξαιτίας των βορείων ανέμων.

Ο Φάρος, όπως δεσπόζει σήμερα.

Τα χρόνια της Κρητικής Πολιτείας επεκτάθηκε σταδιακά η κρηπίδωση του λιμανιού, η οποία δεν έχει τόση σημασία εφόσον τα μεγάλα πλοία χρησιμοποιούν πλέον μόνο το εξαιρετικά κατάλληλο λιμάνι της Σούδας.

Αεροφωτογραφία, όπου διακρίνονται τα λιμάνια παλαιάς πόλης Χανίων και Σούδας.

Μέχρι τότε, η προσέγγιση των πλοίων στο παλαιό λιμάνι γινόταν εφόσον, το επέτρεπαν οι καιρικές συνθήκες και οι επιβάτες αποβιβάζονταν με βάρκες μπροστά από το Γυαλί Τζαμισί. Στο σημείο αυτό, είναι εφικτή η αναφορά στην άμεση ανάγκη των Βενετών για ενίσχυση του στόλου τους εξαιτίας της απειλής που παραμόνευε από τους Τούρκους.

Συνεπώς, κινήθηκαν προς την βελτίωση των συνθηκών ελλιμενισμού, οπότε ήταν απαραίτητη η κατασκευή νεωρίων, στα οποία αποσύρονταν και επισκευάζονταν πλοία, καθώς υπήρχαν πάντα σε ετοιμότητα ορισμένα για κατάσταση εκτάκτου ανάγκης. Τα δύο πρώτα νεώρια των Χανίων ολοκληρώθηκαν το 1526 και το τρίτο το 1547, ενώ προτάθηκαν άλλα δεκαπέντε προς κατασκευή και πραγματοποιήθηκαν αργότερα. Από το 1593 κιόλας, κρίθηκε αναγκαία η επισκευή ορισμένων, ενώ έχει μόλις ολοκληρωθεί το 16^ο νεώριο. Τα νεώρια του “Μογο” που προαναφέρονται και παραπάνω κατέρρευσαν με τους βομβαρδισμούς του 1941. Κατά την Τουρκοκρατία, υποβαθμίστηκε ο ρόλος του λιμανιού και παραμελήθηκε ακόμη και η συντήρησή του, με αποτέλεσμα να μετατραπούν τα νεώρια σε στρατιωτικές αποθήκες. Σταδιακά κατεδαφίστηκαν και σήμερα, σώζονται μόνο ορισμένα από αυτά στην ανατολική πλευρά του λιμανιού.

Τα νεώρια αρχικά, ήταν ανοικτά προς τη θάλασσα ως προς τη μορφή τους που εισχωρούσε έως ένα σημείο για να είναι δυνατή η ανάσυρση των σκαφών. Το κτίσμα τους ήταν επίμηκες με θολωτές σκεπές, με τον κατά μήκος άξονα στραμμένο προς τη θάλασσα. Επικοινωνούσαν μεταξύ τους με ένα ή περισσότερα τοξωτά ανοίγματα στο πάχος της τοιχοποιίας, ενώ η είσοδος ήταν στη νότια πλευρά όπου υπήρχαν φωτιστικά ανοίγματα, ένας στρογγυλός φεγγίτης και μεγάλα παράθυρα. Ο κάθε θόλος κατέληγε σε τριγωνικό αέτωμα με πέτρινο γείσο και οι επιφάνειές τους ήταν καλυμμένες με κονίαμα από κόκκινο κουρασάνι. Τα χρόνια της Κρητικής Πολιτείας τα νεώρια πήραν τη σημερινή τους μορφή, όπου κλείστηκαν με τοίχους. Στο χώρο των νεωρίων που κατεδαφίστηκαν, κατασκευάστηκε το πέτρινο κτίριο του Τελωνείου Χανίων που περιβάλλεται σήμερα από δύο πλατείες.

3.3.Υδρευτικά έργα κατασκευάστηκαν στα μέσα του 16^{ου} αιώνα για τη μεταφορά κατάλληλου νερού, καθώς αποφασίστηκαν με την προώθηση έργων των νέων οχυρώσεων. Μέχρι τότε, η παλιά πόλη υδρευόταν από δημόσια ή ιδιωτικά πηγάδια των οποίων όμως το νερό δεν ήταν κατάλληλο.

Σαφώς, υπήρχε το μεγάλο ελληνιστικό υδραγωγείο που δεν είναι γνωστό πότε αχρηστεύτηκε, καθώς και δεξαμενές που συγκέντρωναν το νερό της βροχής από τις στέγες. Μεταξύ λοιπόν του 1551 και του 1554 κατασκευάστηκε κατάλληλο δίκτυο με πέτρινους αγωγούς που μετέφερε και διένεμε το νερό, βάσει μελέτης του μηχανικού Melchior Albertoni. Οι αγωγοί έφταναν έως την πλατεία του λιμανιού όπου υπήρχε ένα αναβρυτήριο, στα τουρκικά «συντριβάνι» από όπου πήρε και την ονομασία της σήμερα. Το 1590 κατασκευάστηκε μεγάλη δεξαμενή απέναντι από την μονή του Αγ.Φραγκίσκου, που επί Τουρκοκρατίας μετατράπηκε σε συγκρότημα κρηνών. Επιπροσθέτως, αναφέρονται πηγές στην Πλατεία Συντριβάνι, όμως στέρεψαν το 1595 εξαιτίας του σεισμού, των κατολισθήσεων και των υπόγειων σπηλαίων που υπήρχαν στη δυτική της πλευρά. Πρόσφατες ανασκαφές, μαρτυρούν ότι υπήρξε μεγάλη δεξαμενή με χωρητικότητα 5.000 βαρελιών στο εσωτερικό του φρουρίου Φιρκά.

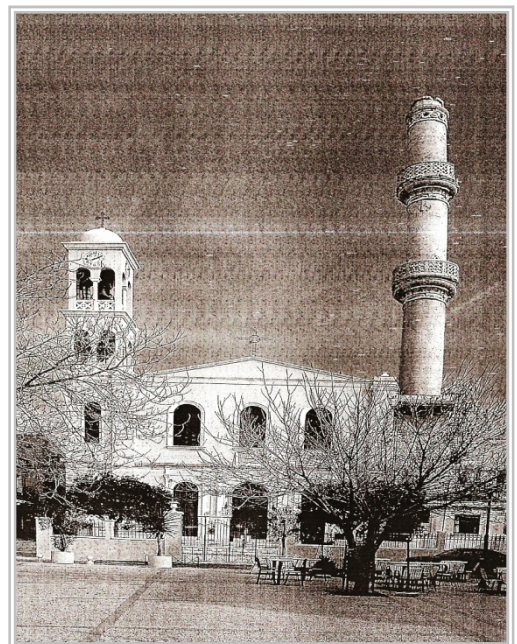
Το υδρευτικό σύστημα ήταν ιδιαίτερα ευπαθές και παρουσίαζε συχνά βλάβες, όπως το 1590 που οι ρίζες των δένδρων έφραξαν τους πήλινους αγωγούς του. Οι σεισμοί και το ακατάλληλο υπέδαφος ήταν επίσης παράγοντες που προκαλούσαν προβλήματα και σε συνδυασμό με την ελλιπή συντήρηση επί Τουρκοκρατίας, δυσκόλευαν περισσότερο οι συνθήκες. Προς αποφυγήν όλων των παραπάνω, κατασκευάστηκε αρκετά αργότερα το νέο υδραγωγείο, το οποίο είναι σε υψηλό σημείο και τροφοδοτείται από τις πηγές της Αγιάς.

3.4. Εκκλησιαστικά μνημεία κατασκευάστηκαν πολλά στα Χανιά, όπως και σε όλη την Κρήτη, όπου κατά τη διάρκεια της Βενετοκρατίας, κυριαρχεί κυρίως το καθολικό στοιχείο. Οι Βενετοί ήταν ιδιαίτερα φιλελεύθεροι με τα εκκλησιαστικά θέματα, παρόλα ταύτα προωθούσαν το δόγμα τους. Χτίστηκαν εντυπωσιακοί ναοί και μοναστήρια ποικίλων μοναχικών ταγμάτων που μέσω του μεγέθους, της μορφής και της μεγαλοπρέπειας των τελετών, προσπαθούν να υποδείξουν στους ντόπιους σεβασμό προς την κρατική θρησκεία. Αντιθέτως, τα ορθόδοξα εκκλησιαστικά κτίσματα είναι υπό περιορισμό μέχρι το μέσο το 16^{ου} αιώνα, γι' αυτό και δεν σώζονται εκκλησιαστικά μνημεία της βυζαντινής περιόδου. Συνεπώς, σήμερα υπάρχουν μεγάλοι, καθολικοί ναοί και μικροί, ορθόδοξοι.

3.4.α. Καθολικοί ναοί που σώζονται σήμερα στα Χανιά είναι αρκετοί από την εποχή των Βενετών, όπου κατά την Τουρκοκρατία είχαν άλλη χρήση. Συγκεκριμένα, υπήρχε :

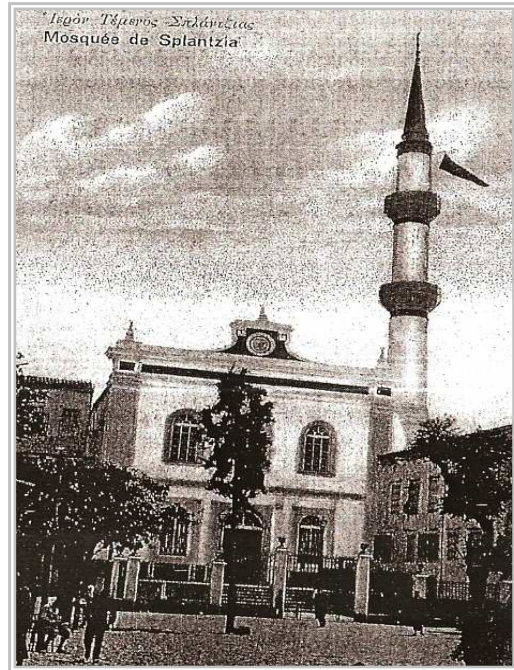
- *Ο Καθεδρικός ναός της Παναγίας – Duomo* που ήταν χτισμένος στο κέντρο του Καστελίου και χτίστηκε μετά από παραχώρηση των αποίκων της περιοχής. Μετά από ανασκαφές διαπιστώνεται ότι εδράζεται πάνω σε θεμέλια μεγάλης παλαιοχριστιανικής βασιλικής εκκλησίας της βυζαντινής περιόδου. Από εκθέσεις αξιωματούχων της εποχής, εικάζεται ότι διέθετε πλήθος κειμηλίων και βυζαντινών εικόνων, ενώ την εποχή της Τουρκοκρατίας μετατράπηκε στο τζαμί του Μουσά Πασά. Μετά την απελευθέρωση της Κρήτης, χρησιμοποιήθηκε ως αποθήκη, ενώ το 1941 υπέστη σοβαρότατες ζημιές εξαιτίας των βομβαρδισμών και τελικά κατεδαφίστηκε με την εφαρμογή του νέου ρυμοτομικού σχεδίου.

- *Η Μονή του Αγίου Φραγκίσκου των Φραγκισκανών* από την οποία, σώζεται το μεγαλύτερο μέρος της αλλοιωμένο από σύγχρονες επεμβάσεις. Πρόσφατες εργασίες αποκατάστασης του εσωτερικού του αποκάλυψαν διάφορες οικοδομικές φάσεις, καθώς ορισμένες συνδέονται με την πολεοδομική εξέλιξη της πόλης. Το αρχικό τμήμα ήταν καλυμμένο με ένα είδος σκαφωτής στέγης, αργότερα ανακατασκευάστηκε με οξυκόρυφη καμάρα και διαχωρίστηκε το εσωτερικό σε κλίτη, ενώ στη συνέχεια κατασκευάστηκαν τα τρία παρεκκλήσια της βόρειας πλευράς. Το 1605 επεκτάθηκε η ανατολική πλευρά του ναού κατά τη διάρκεια εργασιών πολεοδομικής ανασυγκρότησης, μετά την κατασκευή των νέων οχυρώσεων. Επί Τουρκοκρατίας ο ναός μετατράπηκε στο Γιουσούφ Πασά Τζαμί, οπότε προστέθηκε και ο ερειπωμένος σήμερα μιναρές όπως και η οκταγωνική κρήνη στην αυλή. Αργότερα λειτούργησε ως κινηματογράφος και κέντρο διασκέδασης.
- *Η Μονή της Αγίας Κλάρας* αποτελούσε τη μονή του γυναικείου τάγματος των Φραγκισκανών. Πρόκειται για ένα αρκετά μικρότερο συγκρότημα, κοντά στο οποίο κατασκευάστηκε η μεγαλύτερη υδατοδεξαμενή της πόλης.
- *Η Μονή του Αγίου Νικολάου των Δομηνικανών*, χτίστηκε το 1320 για το τάγμα των Δομηνικανών μοναχών των Χανίων από την αδελφότητα Κάντια. Το κτίσμα του ήταν βασιλική με εγκάρσιο κλίτος που κατέληγε σε τριμερές ιερό βήμα χωρίς αψίδα. Το κέντρο του στεγάζεται από μεγάλα σταυροθόλια και τα πλάγια διαμερίσματα, από οξυκόρυφες καμάρες.

Η Μονή του Αγίου Νικολάου των Δομηνικανών.

Στο δυτικό τοίχο του νότιου τμήματος, τοποθετήθηκε αργότερα εξομολογητήριο υπό τη μορφή μανιεριστικού θυρώματος. Σήμερα σώζεται η περικλειστή αυλή και η βόρεια πλευρά της διώροφης στοάς. Επί Τουρκοκρατίας μετατράπηκε στο Χιουγκάρ Τζαμί (Το Τζαμί του Ηγεμόνα) που αποτέλεσε και το κεντρικό της πόλης. Το 1918 ο ναός καταλήφθηκε από τους ορθοδόξους των Χανίων και καθιερώθηκε στη τιμή του Αγίου Νικολάου.

Η Μονή του Αγίου Νικολάου ως τέμενος.

- Η Μονή του *San Salvatore* των Φραγκισκανών, βρίσκεται στο εσωτερικό των οχυρώσεων και πήρε το όνομά της από αυτές. Η βόρεια πλευρά έχει την είσοδο του ναού, ενώ η νότια πλευρά επικοινωνεί με στοά με τις κατοικίες των μοναχών. Το συγκρότημα έχει διέξοδο στις δυτικές πτέρυγες του φρουρίου Φιρκά, ενώ επί Τουρκοκρατίας μετατράπηκε σε τζαμί του Αγά Τζαμισί, όπως όλοι οι καθολικοί ναοί της εποχής.
- Η Μονή της *Santa Maria dei miracoli* είναι η Μονή της Παναγίας των Θαυμάτων και κτίστηκε το 1615 από τις Δομηνικανές μοναχές των Χανίων. Το συγκρότημα διαθέτει άνετα κελιά και κλειστή αυλή πάνω στη νοτιοανατολική πλευρά του βυζαντινού τείχους. Σήμερα σώζεται ένα μέρος του σκεπαστού διαδρόμου και τα κελιά του ισογείου, ενώ ο α' όροφος ανήκει πλέον σε ιδιώτες.

Μεγάλο μέρος του ναού και της μονής κατεδαφίστηκαν στο βομβαρδισμό του 1941 και αργότερα με τις διαρρυθμίσεις του νέου ρυμοτομικού.

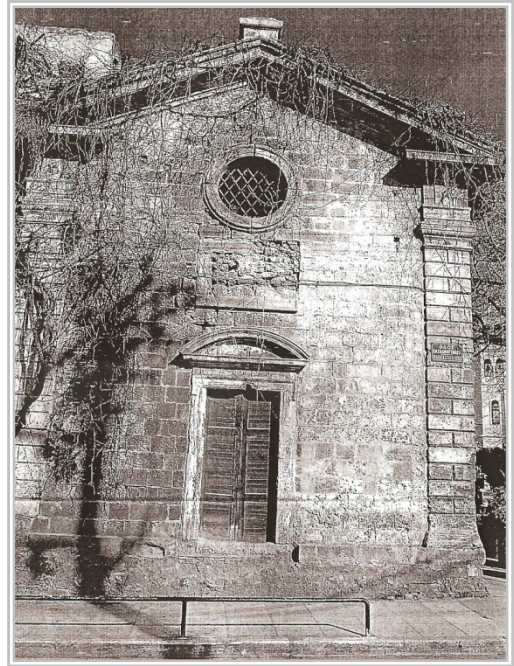

Η Μονή της Παναγίας των Θαυμάτων, ό,τι σώζεται μέχρι σήμερα.

- *Η Μονή της Παναγίας του Ελέους (Santa Maria de la misericordia), ήταν γυναικεία μονή του Τάγματος των Αυγουστινιανών. Κατεδαφίστηκε το 1538 κατά τις εργασίες οχύρωσης της πόλης, ενώ το 1583 ξαναχτίστηκε με οικονομική βοήθεια που προσέφερε η Σύγκλητος στις μοναχές. Το ανατολικό μέρος καλυπτόταν από τρία σταυροθόλια και το δυτικό από οξυκόρυφη καμάρα.*
- *Η Μονή του Αγίου Ρόκκου σώζεται σε καλή κατάσταση στη βορειοδυτική γωνία της πλατείας της Σπλάντζιας, κοντά στο ναό του Αγίου Νικολάου. Αποτελείται από δύο εντελώς διαφορετικά τμήματα, το βόρειο που δείχνει μια απλή κατασκευή χωρίς κανένα διάκοσμο και το νότιο που ακολουθεί αρχιτεκτονικές αντιλήψεις του βενετσιάνικου Μανιερισμού.*

Ο ναός αυτός χτίστηκε μετά από επιδημία πανώλης που ήταν γνωστό ότι ο Άγιος Ρόκκος προστάτευε από αυτή.

Η νότια πλευρά του ναού του Αγίου Ρόκκο.

- Η Παναγία των Renier, ήταν ένα μικρό οικογενειακό παρεκκλήσι ενσωματωμένο στο μέγαρο της ομώνυμης βενετοκρητικής οικογένειας. Ο καμαροσκέπαστος άξονάς του κατευθυνόταν από το βορρά προς το νότο, ενώ ο δυτικός τοίχος διαθέτει ένα υστερογοτθικό, τρίλοβο αψίδωμα. Χρονολογείται στο πρώτο μισό του 16^{ου} αιώνα, ενώ σήμερα έχει αλλοιωθεί το μεγαλύτερο μέρος του από επεμβάσεις.

Ό,τι σώζεται από το παρεκκλήσι της Παναγίας των Renier.

3.4.β. Ορθόδοξοι ναοί χτίστηκαν υπό περιορισμούς, γι' αυτό ήταν μικρών διαστάσεων και χωρίς αρχιτεκτονικό διάκοσμο. Ορισμένοι ήταν ενοριακοί και άλλοι ήταν ιδιοκτησίες οικογενειών ή ιερέων. Σήμερα έχουμε πληροφορίες για αρκετούς ναούς χάρη στις δηλώσεις που έκαναν κυρίως ιερείς, στην απογραφή των ορθόδοξων ναών και μονών που έγινε το 1637. Υπήρχαν 33 ορθόδοξοι ναοί, από τους οποίους ορισμένοι μόνο έχουν εντοπιστεί, λίγοι σώζονται και αρκετοί αγνοούνται. Οι σημαντικότεροι από αυτούς είναι :

- *Ο ναός του Αγίου Δημητρίου* ήταν η σημαντικότερη ορθόδοξη εκκλησία μέσα στην πόλη. Από απεικόνιση προκύπτει ότι ήταν μονόχωρος ναός με εγκάρσιο κλίτος και διέθετε κήπο. Από απογραφή του 1637 πιθανολογείται ότι πρόκειται για τον καθεδρικό ναό των ορθόδοξων.
- *Ο ναός των Αγίων Αναργύρων*, ο οποίος βρίσκεται στην ομώνυμη συνοικία. Παρά το μικρό του μέγεθος, αναγράφεται σε όλες τις απεικονίσεις της πόλης. Μετά την άλωση της πόλης από τους Τούρκους το 1645, είναι ο μόνος ορθόδοξος ναός που παραμένει ενεργός ως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Αποτελείται από τρεις χώρους, ενώ ο διάκοσμός του χρονολογείται μεταξύ του 1837 και του 1841, χρονολογίες που μαρτυρεί και το ξυλόγλυπτο τέμπλο του.
- *Ο ναός της Αγίας Αικατερίνης*, βρίσκεται σε μικρή απόσταση από τον Άγιο Νικόλαο της Σπλάντζιας. Είναι δίκλιτος, με ενιαία πρόσοψη που καταλήγει σε αέτωμα και στο κέντρο είναι ένα δίλοβο καμπαναριό. Η αρχιτεκτονική του έχει μεταβατικό χαρακτήρα από υστερογοθικές μορφές στο ρεύμα του Μανιερισμού, γεγονός που τον τοποθετεί χρονολογικά στο δεύτερο μισό του 16^{ου} αιώνα. Συγκριτικά με τους υπόλοιπους ορθόδοξους ναούς των Χανίων, διακρίνεται στο εσωτερικό του ο αρχιτεκτονικός διάκοσμος των καθολικών ναών. Στην Τουρκοκρατία χρησιμοποιήθηκε ως φούρνος και μέχρι πρόσφατα ως μηχανουργείο. Οι κάτοικοι της περιοχής λάτρευαν πάντα την Αγία Αικατερίνη στο σημείο αυτό, στην οποία θεωρούσαν ότι ήταν αφιερωμένος ο ναός.

- *Ο ναός του Αγίου Νικολάου του Μώλο*, ήταν ένας μονόχωρος ναός με καμπαναριό χτισμένος στο μέσον περίπου του βενετσιάνικου λιμενοβραχίονα. Ο ναός δεν ήταν ορατός από την κατασκευή του προμαχώνα και μετά, όμως σώζεται μέχρι σήμερα κάτω από τις επιχώσεις.
- *Ο ναός του Μιχαήλ Αρχαγγέλου*, αναφέρεται στην απογραφή του 1637 ως ιδιοκτησία του παπά Αντώνη Καθιώτη. Σχεδιάζεται στους χάρτες στα βόρεια της Μονής του Αγίου Νικολάου των Δομηνικανών και είναι ο μόνος που διαθέτει τρούλο. Σήμερα έχει αλλοιωθεί από καταστροφές και μεταγενέστερες επεμβάσεις, όμως η ύπαρξη του τρούλου στην εν λόγω κατοικία είναι φανερή.
- *Ο ναός του Αγίου Ιωάννη Θεολόγου* ήταν ένα δίκλιτο καμαροσκέπαστο κτίσμα που στην απογραφή του 1637 δηλώθηκε ως ιδιοκτησία του ιερέα Αθανάσιου Βλαστού και του θείου του γιατρού Ξένου Βλαστού. Τα χρόνια της Τουρκοκρατίας μετατράπηκε σε τζαμί, γι' αυτό σήμερα σώζεται η βάση του μιναρέ και η οκταγωνική, λαξευτή κρήνη του παρά το γεγονός ότι αποτελεί ιδιωτική κατοικία.
- *Ο ναός της Αγίας Ειρήνης* ήταν ένας δίκλιτος καμαροσκέπαστος ναός ενσωματωμένος σήμερα σε ιδιωτική κατοικία. Η καμάρα του έχει κατεδαφιστεί και το επίπεδο της αυλής του έχει ανέβει σημαντικά λόγω επιχώσεων.
- *Ο ναός του Αγίου Ελευθερίου* αναφέρεται σε απογραφή ως ενοριακός ναός, ενώ μετά από αρκετές αλλοιώσεις χρησιμοποιήθηκε ως αποθήκη λαδιού και αργότερα το βόρειο μέρος του ήταν ενσωματωμένο σε ισόγειο κατοικίας.
- *Ο καθεδρικός ναός των Εισοδίων της Θεοτόκου (Τριμάρτυρη)*, χτίστηκε στη θέση παλαιότερου ναού της Θεοτόκου που χρησιμοποιούνταν ως σαπωνοποιείο και ανήκε σε γνωστό Τούρκο αξιωματούχο. Κατά την παράδοση, μετά από κάποιο θαύμα που έγινε, ο Μουσταφά Πασάς δώρισε την εικόνα των Εισοδίων στη χριστιανική κοινότητα. Επιπλέον, παραχώρησε ένα ποσό, όπως και ο Σουλτάνος Αβδούλ Μετζίτ για την ανέγερση του νέου ναού. Το 1860 ολοκληρώθηκε το έργο και δόθηκε στους πιστούς.

Ενώπιον του ναού σχηματιζόταν πλατεία από κτίρια της χριστιανικής κοινότητας που κατασκευάστηκαν περιμετρικά. Το 1897 με την πυρπόληση της χριστιανικής συνοικίας καταστράφηκαν τα κτίρια και επισκευάστηκαν ξανά με τη συνδρομή του τσάρου της Ρωσίας, Νικολάου. Το 1950 κατεδαφίστηκαν για τη δημιουργία της σημερινής αχανούς πλατείας. Ο ναός είναι τρίκλιτη βασιλική με υπερυψωμένη την οξυκόρυφη καμάρα του μεσαίου κλίτους. Στη βορειοδυτική γωνία του ναού έχει χτιστεί το ψηλό κωδωνοστάσιο, ενώ τα αρχιτεκτονικά στοιχεία συνδέονται περισσότερο με την παράδοση των Βενετσιάνικων χρόνων. Η πρόσοψη είναι εξολοκλήρου από πωρόλιθο, ενώ ο διάκοσμος στο εσωτερικό συνδυάζει την τοπική παράδοση με το Νεοκλασικισμό.

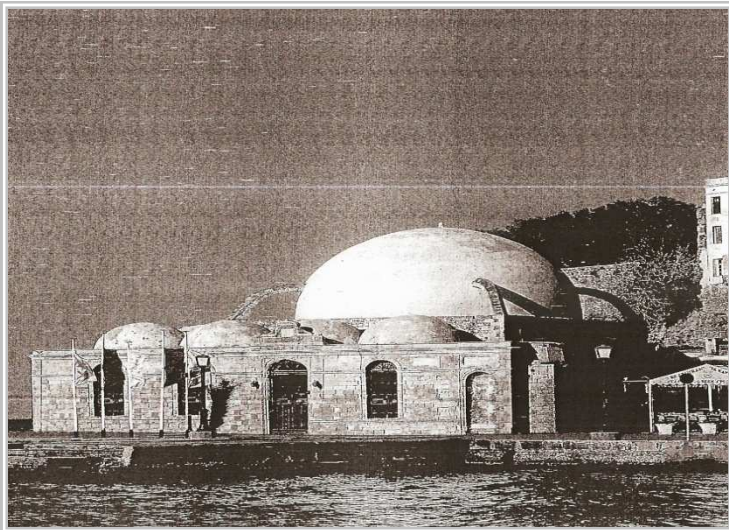

Ο ναός της Τριμάρτυρης στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και η σημερινή του κατάσταση.

3.5. Τα μουσουλμανικά μνημεία που σώζονται είναι είτε τεμένη, δηλαδή τζαμιά είτε κρήνη και λουτρά, όπως ορίζει η θρησκεία του Ισλάμ.

3.5.α. Τεμένη έγιναν οι ναοί και άλλες ιδιοκτησίες των Βενετών μετά την άλωση των Χανίων από τους Τούρκους το 1645. Σύμφωνα με πληροφορίες Τούρκου περιηγητή και ιστορικού, για να γίνει ένας χριστιανικός ναός τζαμί θα πρέπει να απομακρυνθούν τα οστά των «απίστων» που είχαν ταφεί στο ναό και να απολυμανθεί ο χώρος με αλόη και καμφορά και με συνεχείς προσευχές. Στη συνέχεια κατασκευαζόταν προς την κατεύθυνση της Μέκκας μια κόγχη για τη φύλαξη του Κορανίου, το mihrab, και ένας άμβωνας, το minbar. Ανάλογα με την «τάξη» του μιναρέ κατασκευαζόταν ένας ή περισσότεροι μιναρέδες για το κάλεσμα των πιστών στην προσευχή. Όσα προαναφέρονται ήταν η προτεραιότητα των Τούρκων μετά την κατάκτηση της πόλης, καθότι οι μεγαλύτερες βενετσιάνικες εκκλησίες μετατράπηκαν σε τζαμιά. Το σημαντικότερο τέμενος για την πόλη ήταν το Χιούγκαρ Τζαμισί, το τζαμί του Ηγεμόνα στο οποίο είχε μετατραπεί ο Άγιος Νικόλαος των Δομηνικανών. Διακρινόταν από τα υπόλοιπα λόγω των δύο εξωστών του και σ' αυτό, φυλασσόταν το ξίφος του Τούρκου Δερβίση που μπήκε πρώτος στην πόλη και θεωρείτο ιερό.

Το μόνο τζαμί που σώζεται σήμερα και χτίστηκε για το σκοπό αυτό, είναι το Τζαμί του Κιουτσούκ Χασάν στο λιμάνι. Από έρευνες διαπιστώθηκε ότι στη θέση του υπήρχε μικρός μονόχωρος ναός που κατεδαφίστηκε, με τα υλικά του οποίου έγινε η νέα οικοδομή. Το τζαμί είναι ένα κυβικό κτίσμα που καλύπτεται από ένα μεγάλο ημισφαιρικό τρούλο, χωρίς τύμπανο. Ο τρούλος στηρίζεται κατευθείαν στους τοίχους με ημιγωνιά και ενσωματωμένα οξυκόρυφα τόξα στην τοιχοποιία. Εξωτερικά στηρίζεται στις γωνίες από καμπύλες αντηρίδες, ενώ περιβάλλεται από στοά στεγασμένη σε έξι μικρούς τρούλους χωρίς τύμπανο. Οι δύο από αυτούς είναι νέα κατασκευή από σκυρόδεμα, ενώ αρχικά η στοά ήταν ανοικτή όπως όλα τα τζαμιά στην Κρήτη. Το 1880 έγινε εκτεταμένη επισκευή, όπου η στοά έκλεισε και ο νότιος τοίχος έκλεισε για να φιλοξενήσει το μικρό νεκροταφείο.

Το Τζαμί του Κιουτσούκ Χασάν τη δεκαετία του '80 και σήμερα.

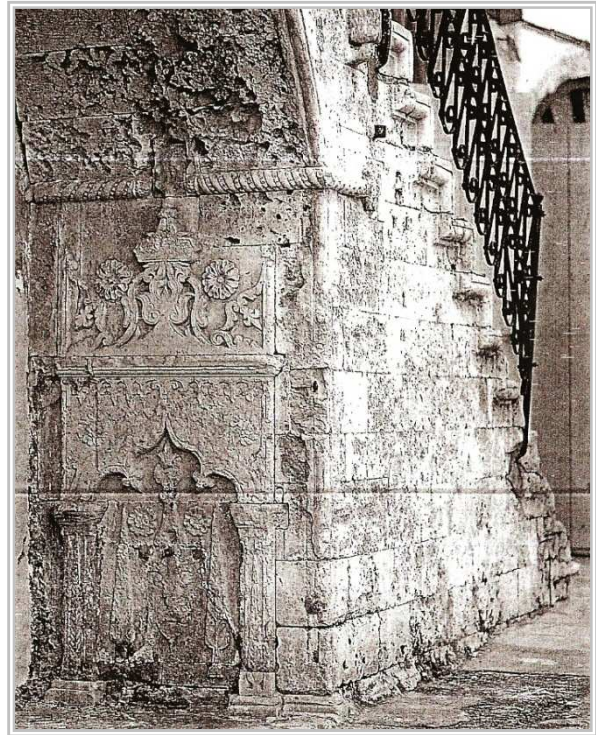
3.5.β. Λουτρά και κρήνες, είναι τα απαραίτητα έργα που κατασκευάστηκαν για τη σωματική καθαριότητα που επιβάλλει ο νόμος του Κορανίου ως θρησκευτικό καθήκον. Έτσι δημόσια και ιδιωτικά λουτρά ή αλλιώς χαμάμ κατασκευάστηκαν πολλά, τα οποία συνεχίζουν την παράδοση των ρωμαϊκών και βυζαντινών λουτρών με υπόγειους χώρους και πήλινες σωληνώσεις που μεταφέρουν το ζεστό νερό και τον ατμό. Από τις κρήνες των τεμενών, αναφέρθηκε ήδη η υπόγεια κρήνη μπροστά από το κεντρικό τέμενος της Σπλάντζιας που συγκοινωνούσε με το κεντρικό υδραγωγείο της πόλης. Επιπλέον, στην αυλή του τεμένους του Γιουσούφ Πασά (Άγιος Φραγκίσκος), σώζεται μια οκταγωνική κρήνη με πυραμοειδή απόληξη που θυμίζει μινιάρé. Κάθε πλευρά της έχει κρουνοούς πάνω σε ανάγλυφες πλάκες.

Οκταγωνική κρήνη στην αυλή του τεμένους του Γιουσούφ Πασά (Άγιος Φραγκίσκος).

Παρόμοια είναι και η μερικώς σωζόμενη κρήνη στη νότια πλευρά του τεμένους Μεχμέτ Αγά. Μικρότερη κρήνη με μορφή κόγχης σώζεται στο νότιο τμήμα της πρόσοψης του τεμένους Κιουτσούκ Χασάν στο λιμάνι, που κατεδαφίστηκε κατά τις εργασίες διαμόρφωσης της όψης το 1880. Αρκετές ακόμη κρήνες σώζονται ενσωματωμένες στις όψεις δημόσιων ή ιδιωτικών μουσουλμανικών κτισμάτων, όπως το βενετσιάνικο μέγαρο στην οδό Χάληδων που λειτούργησε ως Δημαρχείο και διαθέτει λοξότμητη γωνία με μαρμάρινη διακοσμημένη πλάκα με κρουνό.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μεγάλη τοξωτή κλίμακα σε κτίσμα της Ακτής Κουντουριώτη με πλούσιο διάκοσμο, η οποία συνδέεται τόσο με την παράδοση της Βενετοκρατίας, όσο και με τις μορφές που παρατηρούνται στα μουσουλμανικά μνημεία.

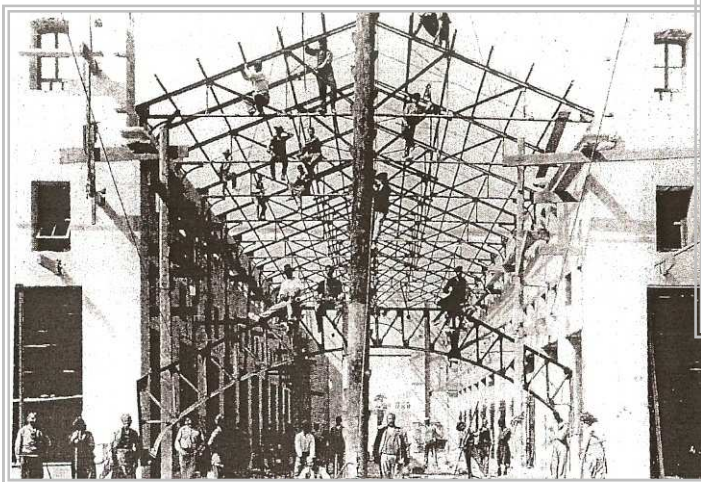

Κρήνη σε μνημειακή κλίμακα του λιμανιού.

3.6. Η Δημοτική Αγορά

Κυρίαρχη θέση στο κέντρο της πόλης κατέχει η Δημοτική Αγορά, ένα περίλαμπρο οικοδόμημα σε σταυρωτό σχήμα που ολοκληρώθηκε το 1913 με πρότυπο την ανάλογη της Μασσαλίας. Είναι εντυπωσιακή για το μέγεθος και τη μορφή της, ενώ σημαντική είναι και η θέση της, καθότι χτίστηκε στα υπολείμματα του προμαχώνα Piatta Forma. Έως τις αρχές του 20^{ού} αιώνα διάφορα καταστήματα ήταν ασυνάρτητα συγκεντρωμένα σε διάφορα σημεία, με αποτέλεσμα να ασφυκτιά η παλιά πόλη. Το 1908 αποφασίστηκε από το Δημοτικό Συμβούλιο η ανέγερση της νέας Δημοτικής Αγοράς βάσει σχεδίων του πολιτικού μηχανικού Δήμου Δρανδάκη. Πρόκειται για το τελευταίο εντυπωσιακό έργο της παλιάς πόλης, το οποίο ενοποιεί τη νέα με την παλαιά πόλη, εφόσον ισοπεδώθηκε μεγάλο μέρος των οχυρώσεων. Για την κατασκευή αφαιρέθηκαν δύο επιπρομαχώνες, τα προϊόντα των οποίων χρησιμοποιήθηκαν για επιχώσεις της τάφρου και τη δημιουργία ενός μεγάλου επίπεδου χώρου. Η Αγορά θεμελιώθηκε πάνω στο τείχος και στις εσωτερικές ισχυρές αντηρίδες που το αντιστηρίζουν. Το σχήμα της είναι σταυροειδές και περιλαμβάνει 76 καταστήματα διαταγμένα ανά ομάδες και είναι εξ' ολοκλήρου κατασκευασμένη από λαξευτό πωρόλιθο με αρχιτεκτονικά στοιχεία από τη Βενετσιάνικη τοπική παράδοση. Το έργο ολοκληρώθηκε το 1913 και εγκαινιάστηκε από τον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο, μαζί με τις εκδηλώσεις της Ένωσης της Κρήτης.

Η οικοδόμηση της Δημοτικής Αγοράς πάνω στην ισοπεδωμένη Piatta Forma.

Η Δημοτική Αγορά μετά τη γερμανική κατοχή.

3.7. Το Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων στεγάζεται από το 1962 στο καθολικό της Μονής των Φραγκισκανών Μοναχών. Επί Τουρκοκρατίας είχε μετατραπεί σε τζαμί του Γιουσούφ Πασά, μετά την ανταλλαγή πληθυσμών το 1922 έγινε το κινηματοθέατρο «Ιδαίον Άντρον» και μετά τη γερμανική κατοχή ήταν αποθήκη στρατιωτικών ειδών. Ο ενετικός ναός ακολουθεί τον αρχιτεκτονικό τύπο της βασιλικής, με χρήση των σταυροθολίων με νευρώσεις, όπως διαμορφώθηκε στη μεσαιωνική Δύση. Το 1980 έγιναν εργασίες επισκευής και αποκατάστασης του εσωτερικού του, οι μόνες εργασίες «ανακαίνισης» από τότε που λειτουργεί ως μουσείο.

Στις αίθουσές του φιλοξενεί ευρήματα από διάφορες περιοχές της πόλης που συνθέτουν την ιστορία της από τη νεολιθική εποχή έως την αρχαιότητα. Η έκθεση είναι χωρισμένη κατά πλάτος σε δύο ενότητες, το ανατολικό τμήμα που περιλαμβάνει την έκθεση Προϊστορικής συλλογής και το δυτικό τμήμα με εκθέματα συλλογής των Ιστορικών χρόνων.

Άποψη του εσωτερικού του Αρχαιολογικού Μουσείου Χανίων.

4. Σημερινή χρήση των παραπάνω κτισμάτων και όροι δόμησης περιοχής βάσει πολεοδομικών δεδομένων

Μια προεπισκόπηση στο παρόν, έχει να παρουσιάσει αρκετά από τα παραπάνω δομήματα και μνημεία που σώζονται στις μέρες μας. Παρά τις επιθέσεις και τις πολιορκίες, παρά τις επιρροές και τις ανακατατάξεις των λαών που πέρασαν από την πόλη των Χανίων, διασώζεται πλούσια κληρονομιά με τα στοιχεία καθενός από αυτούς. Για να γίνει περισσότερο αντιληπτή η θέση των διατηρητέων και των μνημείων, επισυνάπτεται χαρακτηριστικό τοπογραφικό σχέδιο της παλαιάς πόλης στο Παράρτημα (σελίδα 80), όπως προαναφέρεται.

Αναλυτικότερα, τα Χανιά του σήμερα διατηρούν μεγάλο τμήμα των οχυρώσεων, καθότι το *Βυζαντινό Τείχος* είναι ορατό σε αρκετά σημεία της παλαιάς πόλης. Σε ορισμένα άλλα είναι καλυμμένο από μεταγενέστερες κατοικίες που χτίστηκαν μετά την κατεδάφισή του για την οικοδόμηση των νέων οχυρώσεων.

Τμήμα του Βυζαντινού Τείχους σήμερα.

Σχετικά με το *Καστέλι*, σώζεται στη βόρεια πλευρά του, το Palazzo με αλλοιωμένο το ισόγειο και μέρος του ορόφου του. Σήμερα, είναι στη χρήση καταστήματος με ό,τι έχει απομείνει. Επιπροσθέτως, αναφέρεται ότι στην βορειοδυτική πλευρά της πόλης, βρισκόταν η Εβραϊκή συνοικία, όπου υπήρχαν τα σπίτια των επιφανών Εβραίων. Σε πάροδο της οδού Κονδυλάκη σώζεται η Συναγωγή του Kehal Hayyim. Πληροφορίες στηριζόμενες σε γνωστό χάρτη ταυτίζουν τη Συναγωγή αυτή με την εκκλησία της Αγίας Αικατερίνης και θεωρείται ότι έγινε Συναγωγή σε δεύτερη χρήση.

Όσον αφορά τις νέες οχυρώσεις σώζεται τμήμα της πύλης Kale Karisi (η Πόρτα του Φρουρίου) που παραμένει μέχρι και σήμερα. Μια ακόμη πύλη που επισκευάστηκε επί Τουρκοκρατίας είναι η Πόρτα της Άμμου (Porta Sabbionara), που τότε λεγόταν Kum Karisi και γι' αυτό σήμερα η περιοχή αυτή του λιμανιού λέγεται Κουμ - Καπί.

Η Porta Sabbionara σήμερα.

Στη συνέχεια, αξιόλογη θέση κατέχει και σήμερα το φρούριο του Φιρκά που αποτελεί πλέον Ναυτικό Μουσείο όπου εκτίθενται μακέτες πλοίων, όργανα και συσκευές τους, ζωγραφικοί πίνακες, κειμήλια, διάφορα όστρακα, ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αίθουσες που αναφέρονται στην Μάχη της Κρήτης (1941-1945). Χαρακτηριστική είναι η είσοδος, η οποία κοσμείται από μια εντυπωσιακή άγκυρα.

Τμήμα του φρουρίου Φιρκά ως Ναυτικό Μουσείο πλέον και το χαρακτηριστικό του προαύλιο.

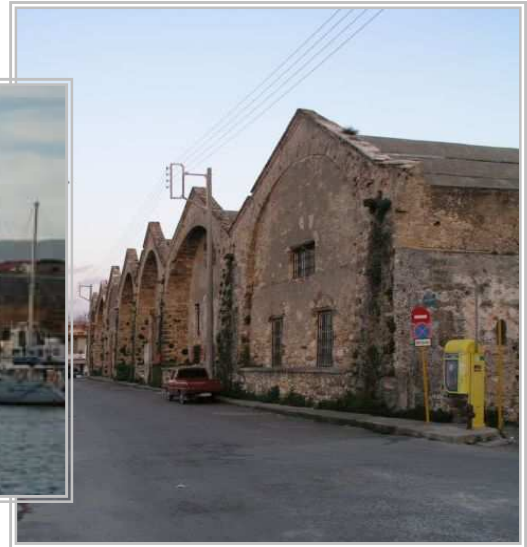
Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, σημαντική ιστορική σημασία έχει η κατεδάφιση του ξενοδοχείου «Ξενία», όπου ανασκαφές έφεραν στο φως ευρήματα των οχυρώσεων. Αρχικά, προτάθηκε να γίνει χρήση της γης ως χώρος στάθμευσης των επισκεπτών του λιμανιού, όμως οι εξελίξεις φέρουν το χώρο υπό προστασία και θα εκτεθεί στο κοινό για την αρχαιολογική του αξία.

Εν συνεχεία, σώζεται η πυριτιδαποθήκη Top Hane, όπως προαναφέρεται όπου σήμερα στεγάζεται το εργαστήριο συντήρησης αρχαιοτήτων, ενώ παρακάτω βρίσκεται ο προμαχώνας Martinego με την ανατολική του πλευρά χτισμένη μέσα στη θάλασσα. Σήμερα στο σημείο αυτό, βρίσκεται παραδοσιακό καφέ που δέχεται τους επισκέπτες του στη σκιά των πεύκων.

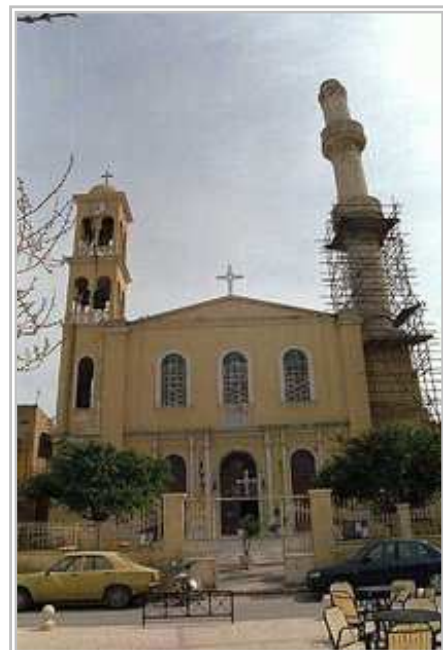
Άποψη του προμαχώνα Martinego.

Στη σειρά των διατηρητέων από την πλευρά του λιμανιού είναι ο Φάρος, σύμβολο της ιστορίας και της αξίας του παλαιού λιμανιού των Χανίων. Επίσης, σώζεται μια ομάδα νεωρίων με επτά συνεχόμενους τρούλους και δυτικότερα, ακόμη ένα που τον 19^ο αιώνα του έγινε προσθήκη ορόφου και λειτούργησε ως σχολείο της Χριστιανικής Κοινότητας. Σήμερα, ακέραια είναι δύο νεώρια του συγκροτήματος “Moro”.

Άποψη των νεωρίων σήμερα.

Σχετικά με τα *Εκκλησιαστικά μνημεία*, είναι πολλά αυτά που υπέστησαν μη αναστρέψιμες καταστροφές, κυρίως λόγω της διαφορετικότητας της θρησκείας των λαών που πέρασαν από το νησί, αλλά και των ολέθριων βομβαρδισμών του 1941. Στις μέρες μας σώζονται ορισμένοι *καθολικοί ναοί*, εκ των οποίων η *Μονή του Αγίου Φραγκίσκου των Φραγκισκανών*, χώρος με ιδιαίζουσα σημασία, καθότι σήμερα φιλοξενεί το Αρχαιολογικό Μουσείο των Χανίων. Επίσης, όχι πλέον με τη μορφή ναού, αλλά χαμάμ που κατασκευάστηκε κατά την Τουρκοκρατία, σώζεται το κτίσμα της *Μονής της Αγίας Κλάρας*, σε αντίθεση με τη *Μονή του Αγίου Νικολάου των Δομηνικανών*, που σώζεται ως ορθόδοξος ναός και λειτουργεί μέχρι και σήμερα. Τη δεκαετία του '50 επεδίωξαν οι αρχές να αποκαταστήσουν το ναό, με αποτέλεσμα να αντικατασταθεί η ξύλινη στέγη του με νέα κατασκευή από σκυρόδεμα και τη διαίρεση του εσωτερικού με τσιμεντένιες κιονοστοιχίες.

Η Μονή του Αγίου Νικολάου των Δομηνικανών, όπως σώζεται σήμερα.

Μια ακόμη σωζόμενη μονή είναι αυτή του *San Salvatore των Φραγκισκανών*, που έχει διέξοδο στο φρούριο του Φιρκά και ενώ είχε μετατραπεί σε ισόγειο κατοικίας, τα τελευταία χρόνια έγιναν εργασίες αποκατάστασης του μνημείου.

Άξια αναφοράς είναι και η *Μονή της Παναγίας του Ελέους (Santa Maria de la misericordia)*, της οποίας το ανατολικό μέρος έχει καταστραφεί, ενώ έχει κατεδαφιστεί και η καμάρα του δυτικού. Σώζονται μόνο οι πλάγιοι τοίχοι, πάνω στους οποίους χτίστηκε σύγχρονη οικοδομή, ενώ επί Τουρκοκρατίας χρησιμοποιήθηκε ως κατοικία. Μια πλήρως διασωθείσα μονή και σε καλή κατάσταση είναι του *Αγίου Ρόκκου*, που βρίσκεται στη βορειοδυτική γωνία της πλατείας της Σπλάντζιας κοντά στο ναό του Αγίου Νικολάου, όπως αναφέρεται παραπάνω.

Η μονή του Αγίου Ρόκκου, όπως σώζεται σήμερα.

Όσον αφορά τους *ορθόδοξους ναούς*, είναι πολλοί λίγοι αυτοί που σώζονται συγκριτικά με όσους αναφέρουν διάφορα συγγράμματα. Ο ναός των *Αγίων Αναργύρων* είναι ένας από αυτούς και παραμένει ενεργός μέχρι σήμερα, ενώ τα τελευταία χρόνια ενσωματώθηκε στο κτίσμα του και ένα παρεκκλήσι.

Ο ναός των Αγίων Αναργύρων όπως σώζεται στις μέρες μας.

Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ναός της Αγίας Αικατερίνης, ο οποίος τα τελευταία χρόνια απαλλοτριώθηκε από την Αρχαιολογική Υπηρεσία, αποκαταστάθηκε και παραδόθηκε ξανά στη λατρεία της Αγίας.

Ο ναός της Αγίας Αικατερίνης μετά την αποκατάστασή του.

Άλλοι ναοί που απαλλοτριώθηκαν από την Αρχαιολογική Υπηρεσία και λειτουργούν ως ναοί ή ως παρεκκλήσια είναι αυτοί της Αγίας Ειρήνης και του Αγίου Ελευθερίου. Αξιοσημείωτη είναι η αναφορά και στο ναό του Αγίου Ιωάννη Θεολόγου, ο οποίος αποτελεί πλέον μέρος ιδιωτικής περιουσίας σε κατοικία της παλαιάς πόλης, όπως αναφέρεται και παραπάνω. Τέλος, σώζεται σήμερα ακέραιος ο καθεδρικός ναός των Εισοδίων της Θεοτόκου (Τριμάρτυρη) που παραμένει ενεργός από το 1860.

Παρά την αλλόθρησκη πίστη μας, σήμερα σώζονται ορισμένα μουσουλμανικά μνημεία και συγκεκριμένα Τεμένη, Λουτρά και Κρήνες. Ειδικότερα, το μοναδικό τζαμί που σώζεται σήμερα, είναι το Τζαμί του Κιουτσούκ Χασάν στο λιμάνι. Χρησιμοποιήθηκε παλαιότερα ως αποθήκη, αργότερα ως Αρχαιολογικό Μουσείο και ως γραφείο του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού, αφού αλλοιώθηκε η μορφή του με σύγχρονες προσθήκες. Πρόσφατα άρχισαν εργασίες αποκατάστασής του, ενώ λειτουργεί πλέον ως εκθεσιακός χώρος έργων τέχνης και διαφόρων εκδηλώσεων από το Δήμο Χανίων.

Από τα δημόσια λουτρά των Χανίων σώζονται τρία, με το πρώτο στην οδό Χάληδων κοντά στη θέση ρωμαϊκού λουτρού με ωραία ψηφιδωτά δάπεδα. Είναι ένα πολύτρουλο κτίσμα με περιμετρική στοά που κατεδαφίστηκε το 1941 από τους βομβαρδισμούς. Σήμερα σώζεται μετά από επισκευές και λειτουργεί ως καμπανοχυτήριο.

Το Τουρκικό Χαμάμ που πλέον λειτουργεί ως καμπανοχυτήριο.

Το δεύτερο χαμάμ που σώζεται, βρίσκεται στην οδό Κατρέ και είναι ένα κτίσμα με περιβαλλόμενο από καμαροσκέπαστες στοές και μικρότερους τρουλίσκους. Υπήρχε και δεύτερος όροφος, ο οποίος έχει καταστραφεί και σήμερα στεγάζει τα γραφεία του Συνοικιακού Συμβουλίου της παλιάς πόλης. Το τρίτο χαμάμ σώζεται στην οδό Ζαμπελίου και διαθέτει έξι μεγάλους ημισφαιρικούς τρούλους χωρίς τύμπανο. Μετά από μεταγενέστερες επεμβάσεις, όπως η προσθήκη ορόφου, βρίσκεται σε αρκετά καλή κατάσταση.

Το Τουρκικό Χαμάμ στην Οδό Ζαμπελίου.

Τέλος, από τις κρήνες σώζεται βάσει των προλεγόμενων η υπόγεια κρήνη μπροστά από το κεντρικό τέμενος της Σπλάντζιας, καθώς και αυτή στην αυλή του τέμενους του Γιουσούφ Πασά (Άγιος Φραγκίσκος).

Άξια λόγου είναι η *Δημοτική Αγορά*, η οποία σώζεται και λειτουργεί πλήρως ως κέντρο εμπορίου. Είναι πρόσφατο απόκτημα της πόλης, καθώς ανοικοδομήθηκε στις αρχές του 20^{ού} αιώνα και αποτελεί το επίκεντρο της πόλης.

Καθένα από τα παραπάνω έχει διατηρήσει την αίγλη και το ύψος του, γιατί προστατεύεται από την πολεοδομία. Βάσει νόμων που έχουν τεκμηριωθεί χρόνια τώρα, δεν επιτρέπονται αυθαιρεσίες κατασκευαστικές σε χώρους του λιμανιού ή σε κτίρια της πόλης.

Απόσπασμα που έχουμε στη διάθεσή μας από την πολεοδομία Χανίων, χρονολογείται το 1946 και είχε δημοσιευθεί στην εφημερίδα του κράτους στις 14 Νοεμβρίου 1946, παραθέτει τους όρους και τους συντελεστές δόμησης για την εντός ρυμοτομικού σχεδίου περιοχή των Χανίων βάσει αποφάσεων υπουργών και διατάξεων που ψηφίσθηκαν τότε. Στην ενότητα του Παραρτήματος (σελίδα 79) επισυνάπτεται χάρτης της παλαιάς πόλης των Χανίων από το Υπουργείο Δημοσίων Έργων. Το εν λόγω έγγραφο είναι ακριβές αντίγραφο και οριοθετεί όλη την περιοχή της παλαιάς πόλης σε ζώνες. Συγκεκριμένα, στις 21 Νοεμβρίου 1978 επικυρώθηκε το διάταγμα υπ. αριθ. 687 του τεύχους της Εφημερίδας της Κυβέρνησης που θεσπίζει την πολεοδομική νομοθεσία για την προστασία των αρχαιοτήτων της παλαιάς πόλης των Χανίων. Παράλληλα, επισυνάπτεται δισέλιδο στην ενότητα του Παραρτήματος (σελίδα 77) το οποίο περιλαμβάνει πίνακα με τους συντελεστές δόμησης, καθώς και τους όρους δόμησης ανά περιοχή. Σε επόμενο άρθρο αναγράφεται ο μέγιστος επιτρεπόμενος αριθμός ορόφων, καθώς και το μέγιστο επιτρεπόμενο ύψος των ανεγειρομένων οικοδομών ανά τομέα. Τα ΦΕΚ που ορίζονται από τα αναγραφόμενα άρθρα συνυπογράφονται από τον υφυπουργό Δημοσίων Έργων.

Πέραν της παλαιάς πόλης των Χανίων, υπάρχουν πολλά διατηρητέα κτίρια και άλλα ιδιαίτερης σημασίας που προστατεύονται από ΦΕΚ μεταγενέστερων αποφάσεων που πάρθηκαν από το ΥΠΕΧΩΔΕ.

Παράδειγμα αποτελεί το διατηρητέο κτίσμα της οδού Ελ. Βενιζέλου στην περιοχή της Χαλέπας, το οποίο έχει καταχωρηθεί στα αρχεία της Πολεοδομίας Χανίων και προστατεύεται από το ΦΕΚ Δ-544α/ 18.06.1987 με υπουργική απόφαση 33612/ 2227α/ 26.05.1987, όπως φαίνεται παρακάτω :

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΟΥ ΚΤΙΡΙΟΥ

Κωδ. Αρχείου: 6974

Επωνυμία:	
Είδος :	Κτίριο
Διεύθυνση & ΤΚ:	ΕΛΕΥΘ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ 164
Περιοχή:	ΧΑΛΕΠΑ
Οικ.Τετρ . / Κτημ/γιο:	/
Ο.Τ.Α. Καποδίστρια:	ΧΑΝΙΩΝ (Δ.) Νομός: Χανίων
Χρονολ/ση - Αρχική Χρήση:	1900- ΟΙΚΙΑ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗ
Σημερινή Χρήση:	ΟΙΚΙΑ

ΣΧΕΤΙΚΑ Φ.Ε.Κ.

ΦΕΚ & Φορέας	Απόφαση	Τίτλος ΦΕΚ
Δ-544 α/ 18.06.1987 Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. Κήρυξη/Μεταβολή	33612/2227 α/ 26.05.1987	Χαρακτηρισμός ως διατηρητέων δεκατριών (13) κτιρίων - συγκροτημάτων κτιρίων που βρίσκονται στην πόλη των Χανίων Κρήτης και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Διώροφη βίλλα με πλούσιο διάκοσμο υψηλής αστικής αρχιτεκτονικής. Χαρακτηριστικά στοιχεία, οι κόγχες της πρόσοψης και το αέτωμα της στέγης. Τα σχέδια και η επίβλεψη έγιναν από τον Ιταλό Μηχανικό Ν. Μαγκούζο. Ο κήπος φυτεύτηκε συμμετρικά με φοίνικες και φέρει βοτσαλωτό διάδρομο.

* Τα αναφερόμενα στοιχεία δεν αποτελούν τεκμήριο για οποιαδήποτε χρήση.

5. Παρουσίαση σημερινής κατάστασης και ανάλυση λειτουργικότητας του παλαιού λιμανιού

Παρουσιάζοντας τη σημερινή κατάσταση του λιμανιού και της πόλης, είναι εύλογη αρχικά η αναφορά στην αναβάθμιση της πόλης μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και ιδιαίτερα, μετά την πτώση της χούντας. Στην προσπάθειά να συμβιώσει και να αναπτυχθεί, ο πολίτης επενέβη σε ιστορικά κτίρια και καταπάτησε αρχαιολογικούς χώρους. Ευτυχώς, οι αρχές έδρασαν άμεσα για να σωθεί κάθε ιστορικό στοιχείο του τόπου αυτού, με αποτέλεσμα σήμερα να απολαμβάνουμε τους καρπούς των προσπαθειών τους.

Ο τουρισμός έχει ραγδαία ανάπτυξη την τελευταία 20ετία, ενώ το ενδιαφέρον τόσο για την ιστορική του πλευρά όσο και για την εμπορική του είναι αμείωτο και αυξανόμενο. Παράγοντες της τουριστικής αυτής εξέλιξης εκτός των αξιόλογων μεσαιωνικών μνημείων, αποτελεί το εύκρατο κλίμα κατά τη διάρκεια όλου του έτους, καθώς και ο φυσικός πλούτος της πόλης. Επιπλέον, η παρουσία της αμερικανικής στρατιωτικής βάσης στην περιοχή Ακρωτήρι, αποτελεί βασικό οικονομικό πόρο και παράλληλα, την ευκαιρία σε ξένους επισκέπτες να τη γνωρίσουν. Ακόμη, υπάρχουν χώροι αναμνηστικής και καταστήματα πώλησης παραδοσιακών ειδών και αναμνηστικών, πηγές αύξησης του εμπορίου και κατά συνέπεια της κοινωνικής και οικονομικής βάσης της πόλης. Για το λόγο αυτό, οι αρχές έπρεπε να εξαντλήσουν τις δυνατότητες ανάπτυξης και βελτίωσής της, καθότι αποτελεί πλέον σημαντικό πολιτιστικό, κοινωνικό και διοικητικό κέντρο για ολόκληρο το νομό, πέραν της οικονομικής ακμής που αποφέρει. Λόγω της διπλής της υπόστασης, ιστορικής και τουριστικής, καθίσταται απαραίτητη η διατήρηση των μνημείων της, τα οποία θα αποτελέσουν τον εξοπλισμό της περιοχής για τουριστικές εγκαταστάσεις. Δηλαδή, η απαλλοτρίωση και συντήρηση των παλαιών αρχοντικών και η μετατροπή τους σε ξενοδοχεία είναι ένας τρόπος «επένδυσης» στην παλαιά πόλη. Ήδη από το 1965 έχει μελετηθεί ότι το βέλτιστο της ανάπτυξης που μπορεί να επέλθει, είναι η ανασύνταξη του πολεοδομικού της συγκροτήματος, στο οποίο επικρατούσε σύγχυση. Συγκεκριμένα, είναι σημαντικό να χρησιμοποιούνται χώροι για τον κατάλληλο σκοπό, εκεί όπου λόγω της αύξησης του πληθυσμού έγινε ακατάλληλη χρήση ιστορικών χώρων και μνημείων ως κέντρων εμπορίου και απασχόλησης ποικίλου ενδιαφέροντος.

Για την καλύτερη ανάλυση και διερεύνηση των αλλαγών που πρέπει να επιβληθούν, δημιουργήθηκε πίνακας με τη χρήση γης της περιοχής των Χανίων, καθώς και αναλυτικός χάρτης που επισυνάπτεται στη σελίδα 82 του Παραρτήματος.

Οι σύγχρονες, αστικές ανάγκες της πόλης με βασικούς συντελεστές το αυτοκίνητο και τη βιομηχανία, ώθησε την πόλη στην ανάγκη να τους συμπεριλάβει στα μελλοντικά σχέδια εξέλιξής της. Όπως είναι εμφανές στον πίνακα συντελεστών δόμησης της περιοχής (Παράρτημα, σελίδα 77), τα περιθώρια αύξησης της πυκνότητας είναι μεγάλα, οπότε γίνεται πιο εύκολη η προσαρμογή των δεδομένων αυτών στις απαιτήσεις που προδιαγράφονται. Η γενική χρήση γης δίνει έμφαση στην κατοικία, καθώς δημιουργείται πρόβλημα λόγω των ερειπωμένων κτιρίων στις περιοχές Κουμ-Καπί, Νέα Χώρα και ένα τμήμα της παλαιάς πόλης.

Εύλογη είναι η αναφορά και στο παλαιό λιμάνι της παλαιάς πόλης, που στις μέρες μας διαθέτει τουριστικό ρόλο και εξυπηρετεί σκοπούς μικρών αλιευτικών σκαφών. Αυτός ήταν άλλωστε και ο στόχος της μελέτης του Υπουργείου Δημοσίων Έργων με πρόταση που υπέβαλε για τη βελτίωση του λιμανιού, ώστε να εξυπηρετούνται μερικώς οι επιβατικές και εμπορικές κινήσεις του. Για το λόγο αυτό, το παλαιό λιμάνι των Χανίων εκβάθυνε τις εσωτερικές του λεκάνες μέχρι βάθος 4,00-5,00μ. Η σύγχρονη λιμενική βιομηχανία απαιτεί μεγάλες χερσαίες εκτάσεις για τη λειτουργία της και άνετη κυκλοφοριακή σύνδεση με τις περιοχές εντός και εκτός πόλεως, κάτι ανέφικτο για την περίπτωση της παλαιάς πόλης. Επιπλέον, εκτός της έλλειψης χερσαίου λιμενικού χώρου, μειονέκτημα αποτελούν και οι βόρειοι άνεμοι που πνέουν και άρα, είναι ακατάλληλο για βασικές λιμενικές εγκαταστάσεις. Αντιθέτως το λιμάνι της Σούδας είναι κατάλληλο, αφού αποτελεί το μοναδικό, αξιόλογο, φυσικό λιμάνι της Κρήτης. Γι' αυτό οι αρχές τού έχουν εναποθέσει την ευθύνη σε επιβατική, εμπορική και τουριστική κλίμακα, καθώς και τον ανεφοδιασμό ποντοπόρων πλοίων.

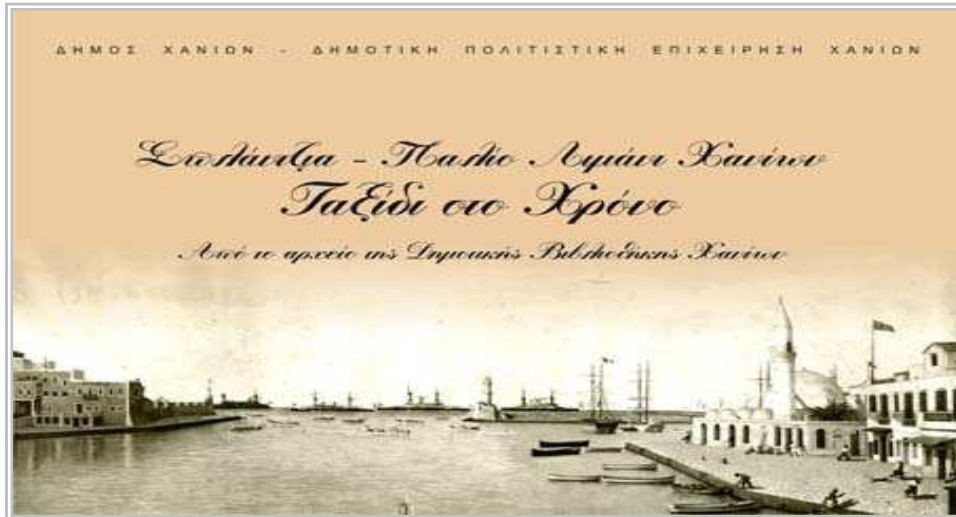
Στις πύλες της παλαιάς πόλης του σήμερα, οι πολίτες μπορούν να προσεγγίσουν το λιμάνι είτε για λόγους αναψυχής είτε για λόγους εργασίας, καθότι έχουν προσαρμοσθεί στα πλαίσια της ιδιαιτερότητάς της, κανόνες στάθμευσης και διέλευσης από την τροχαία Χανίων.

Συνεπώς, εξυπηρετούνται οι σκοποί του λιμανιού, της πόλης και των σημερινών κατοίκων της χωρίς να εμποδίζεται η ανάπτυξη της περιοχής και να δημιουργούνται κυκλοφορικά προβλήματα.

Εκτός των τειχών της περιοχής του Καστελίου υπάρχουν πλέον χώροι στάθμευσης, όπως επίσης και στα όρια του κάστρου του Φιρκά σε συγκεκριμένες, οριοθετημένες θέσεις. Όσο για την περιοχή του Καστελίου έχει πλέον πλακοστρωθεί, ενώ το 90% της παλαιάς πόλης είναι για την κυκλοφορία μονάχα πεζών κυρίως την τουριστική περίοδο, δηλαδή μεταξύ Μαρτίου και Οκτωβρίου.

Επιπροσθέτως, έχουν δημιουργηθεί συγκεκριμένες θέσεις στάθμευσης, οι οποίες εξυπηρετούν τους κατοίκους και μόνο. Κατά τη θερινή περίοδο είναι απαγορευμένη η διέλευση των οχημάτων στο εσωτερικό της παλαιάς πόλης, όπως προαναφέρεται καθότι λειτουργεί το σύστημα του δακτυλίου από την οδό Χάληδων, την οδό Σήφακα και την οδό Δασκαλογιάννη. Υπάρχουν όμως, 5 οργανωμένοι χώροι στάθμευσης αυτοκινήτων επί πληρωμή (παρκόμετρα), οι οποίοι εξυπηρετούν πολίτες ανάλογα με τις ανάγκες τους. Προεδρικά διατάγματα (Π.Δ/γμα 111/2004, που αφορά υποχρεώσεις εξασφάλισης θέσεων στάθμευσης αυτοκινήτων) και εγκύκλιοι (35/2004 για το ανωτέρω Δ/γμα και 7/2003 που αφορά καθορισμό χώρων στάθμευσης αυτοκινήτων σε κοινόχρηστους χώρους και χώρους κοινής ωφέλειας) προστατεύουν την επιλογή του επισκέπτη, αν και το ιδανικότερο για την παλαιά πόλη των Χανίων, θα ήταν να την επισκεφτεί κανείς πεζός μιας και οι αποστάσεις είναι μικρές και ευχάριστες.

Παράλληλα με τα παραπάνω, οι αρχές μεριμνούν και για την πολιτιστική πλευρά της παλαιάς πόλης για την οποία, διοργανώνονται συνεχώς παρουσιάσεις και εκδηλώσεις ιστορικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, ώστε να ενημερώνεται ο πολίτης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η πρόσφατη ενέργεια του Δήμου Χανίων το Δεκέμβριο του 2008, όπου σε συνεργασία με τη Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων και τη Δημοτική Πολιτιστική Επιχείρηση της πόλης παρουσίασαν το φωτογραφικό Λεύκωμα «Σπλάντζια, Παλιό Λιμάνι - Ταξίδι στο Χρόνο, από το αρχείο της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων», στην αίθουσα συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου στο Δημαρχείο Χανίων. Η εν λόγω έκδοση πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος «Προβολή - Δημοσιότητα του προγράμματος Ολοκληρωμένης Αστικής Ανάπτυξης της πόλης των Χανίων - Δίκτυα Πόλεων», το οποίο είναι ενταγμένο στο πρόγραμμα «Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις αστικής ανάπτυξης σε τοπικές ζώνες μικρής κλίμακας» του ΠΕΠ Κρήτης και συγχρηματοδοτήθηκε κατά 80% από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Π.Α.) και κατά 20% από εθνικούς πόρους.

Χαρακτηριστική φωτογραφία από το Λεύκωμα.

Επιπροσθέτως, στο διαδίκτυο εξυμνείται ο πολιτισμός, η ιστορία και η ομορφιά της πόλης με σημαντικές πληροφορίες για όποιον επιθυμεί να την επισκεφθεί, καθώς και ενδιαφέροντα ιστορικά δεδομένα. Χαρακτηριστική είναι η υποδοχή που κάνει η ιστοσελίδα του Δήμου Χανίων και συγκεκριμένα σχετικά με την αρχιτεκτονική της πόλης :

«Η αρχιτεκτονική της πόλης των Χανίων.

Στην όμορφη πόλη των Χανίων αναμειγνύεται αρμονικά η σύγχρονη, η Βενετική, η Τούρκικη και η παραδοσιακή αρχιτεκτονική, δημιουργώντας μια μοναδική και ελκυστική εικόνα. Αρχαιολογικοί χώροι, ναοί, πλατείες, και μοναδικά κτίρια στολίζουν τον ελκυστικό και γεμάτο γοητεία Δήμο Χανίων. Το 1964 η πόλη των Χανίων χαρακτηρίστηκε από την Πολιτεία ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο και καταβάλλεται έντονη προσπάθεια για τη διατήρηση και ανάδειξη του ιστορικού χαρακτήρα της. Βασικός σκοπός προγραμμάτων είναι η διάσωση όλων των ιστορικών περιόδων της παλιάς πόλης, η ανάδειξη και η προβολή του πολιτιστικού της χαρακτήρα, με την παράλληλη αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της και την ορθή ανάπτυξη των κοινωνικο-οικονομικών δραστηριοτήτων της. Γιατί παρά την έντονη ανάπτυξη των τελευταίων χρόνων, τις επεμβάσεις, τις καταστροφές και τις μοντέρνες αρχιτεκτονικές αντιλήψεις, η παλιά πόλη μας κατάφερε να διατηρήσει σε μεγάλο βαθμό το ιστορικό της πρόσωπο.»

Ακόμη, προτείνεται η επίσκεψη σε αξιοθέατα, καθώς και σε κτίσματα νεότερης αρχιτεκτονικής, όπως είναι η Οικία Ελευθερίου Βενιζέλου που κατασκευάστηκε το 1880 στην πλατεία της Χαλέπας και η Έπαυλη Βαρωνίδας φον Σβαρτς που αποτελεί έξοχο παράδειγμα νεοκλασικής αρχιτεκτονικής των τελευταίων δεκαετιών της Τουρκοκρατίας, κατασκευή του 1860.

Οικία Ελευθερίου Βενιζέλου στην πλατεία Χαλέπας.

Έπαυλη Βαρωνίδας φον Σβαρτς στα Χανιά.

6. Προτάσεις εξέλιξης και ανάπτυξης του παλαιού λιμανιού - Προβλήματα της σημερινής εποχής & συμπεράσματα για την καλύτερη εξυπηρέτηση πεζών και οχημάτων

Οι εκπρόσωποι της πόλης αυτής μεριμνούν πάντα για το καλύτερο δυνατό του τόπου, συνεπώς και για την ιστορία του. Γι' αυτό το λόγο, η πόλη και το παλιό λιμάνι των Χανίων χαίρουν ειδικής μεταχείρισης και προσοχής και έχουν διατεθεί μεγάλα κονδύλια σε προτάσεις εφαρμογής προγραμμάτων για την εξέλιξή τους. Παρόλα ταύτα υπάρχουν πάντα θέματα προς εφαρμογή για την ανάπτυξή τους και προτάσεις αναβάθμισης σύμφωνα με τις απαιτήσεις του σήμερα.

Όπως αναφέρεται και στο προηγούμενο κεφάλαιο, οι προτάσεις ανασυγκρότησης ξεκίνησαν από τη δεκαετία του '60, όπου το έργο ανέλαβαν ικανοί και έμπειροι πολεοδόμοι-χωροτάκτες. Αυτοί δεν είναι άλλοι από τους : Θαλή Αργυρόπουλο και Αντώνη Τρίτση. Βάσει των απαράβατων όρων δόμησης που έχουν θεσπιστεί για την περιοχή, προτάθηκε η εφαρμογή προγράμματος με κεντρικό άξονα τη διατήρηση της ρυμοτομίας της πόλης, εκτός από ορισμένες, μικρές αλλαγές. Το πρόγραμμα περιλάμβανε επίσης, την κατασκευή νέων κτισμάτων μέσα στην παλαιά πόλη και την αναμόρφωση παλαιών κτιρίων υπό τον έλεγχο αρμόδιου γραφείου και όχι μόνο βάσει των όρων δόμησης. Βασική προτεραιότητα ήταν η διατήρηση των όψεων των παλαιών κτισμάτων, ενώ όποιο νεόδμητο κτίριο της εποχής αλλοίωνε το χαρακτήρα της παλαιάς πόλης, χαρακτηριζόταν κατεδαφιστέο. Κατεδαφιστέα χαρακτηρίστηκαν το ξενοδοχείο «Ξενία» το οποίο κατεδαφίστηκε προ 2ετίας, ένα τουριστικό περίπτερο που βρισκόταν δίπλα στο Τζαμί του λιμανιού, το Τελωνείο και το συγκρότημα των γραφείων του Λιμεναρχείου. Σήμερα, έχουν όλα απομακρυνθεί με την πάροδο των χρόνων, καθότι το 20ετές πρόγραμμα δεν προέβλεπε αρχικά τις κατεδαφίσεις, αλλά πρώτα τη λειτουργική αντικατάσταση των υπηρεσιών σε άλλους χώρους. Απαραίτητη για την ολοκλήρωση του σχεδίου αποκατάστασης της πόλης κρίθηκε η δημιουργία ειδικού γραφείου παρακολούθησης της εφαρμογής του προγράμματος και των εργασιών, αποτελούμενο από αρχιτέκτονες με ειδικευση στην αναστήλωση μνημείων και εκπρόσωπο της Εφορείας Αρχαιοτήτων σε συνεργασία φυσικά, με την Υπηρεσία Αναστηλώσεων.

Το εν λόγω πρόγραμμα δεν ασχολήθηκε μόνο με τα μνημεία και τα όρια των οικισμών, αλλά και με το μέλλον της παλαιάς πόλης, γι' αυτό μελετήθηκε το οδικό δίκτυο, η ύδρευση και η αποχέτευση της πόλης. Η μελέτη οδικού δικτύου έγινε από τους πολιτικούς μηχανικούς Φθενάκη και Σκουντούρη, οι οποίοι έλαβαν υπόψη τους το φορέα αυτοκίνητο, τη μελλοντική αύξηση του πληθυσμού, άρα και την ανάπτυξη της πόλης. Αντιστοίχως, ο πολιτικός μηχανικός Παυλάκης προσάρμοσε στα δεδομένα της μελέτης ύδρευσης την προοπτική νέων κατοικιών, τουριστικών εγκαταστάσεων και βιομηχανικών περιοχών, ενώ το μελετητικό γραφείο του Δοξιάδη έκανε τη μελέτη αποχέτευσης για την περιοχή της παλαιάς πόλης βάσει των παραπάνω παραγόντων και αντιμετωπίζοντας το πρόβλημα των λυμάτων που μόλυναν την παραθαλάσσια ζώνη.

Οι επιμέρους μελέτες του προγράμματος και ο σκοπός αυτού ήταν η ανασύνδεση της παλαιάς πόλης με τη ζωή της σημερινής πόλης. Ο χάρτης με στοιχεία αρχιτεκτονικού και ιστορικού ενδιαφέροντος που επισυνάπτεται στο Παράρτημα, σελίδα 81, παρουσιάζει λεπτομερώς τις βασικές χρήσεις που ευδοκίμουςαν μέσα στην παλαιά πόλη τότε : κατοικία, εμπόριο, βιοτεχνία, ψυχαγωγία και λιμάνι μικρών σκαφών. Κάθε λειτουργία ήταν απαραίτητη και κάθε μία έπρεπε να ανασυγκροτηθεί σε κατάλληλο χώρο, επιτρέποντας στο πρόγραμμα την επίτευξη του στόχου του. Συνεπώς, ορίστηκαν οι εξής βασικές λειτουργίες προς εφαρμογή : α) τουρισμός με συγκέντρωση όλων των τουριστικών εγκαταστάσεων της πόλης, β) λιανικό εμπόριο με κατασκευή συγκροτήματος νέων καταστημάτων, γ) διοίκηση με κατασκευή κτιρίων για δημοτικές υπηρεσίες, δ) πνευματικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις με ανάλογες κτιριακές εγκαταστάσεις. Για την πραγμάτωση των παραπάνω, χρησιμοποιήθηκαν παλαιά κτίσματα που αναστηλώθηκαν και αναμορφώθηκαν κατάλληλα, κατασκευάστηκαν νέα, μελετήθηκαν και αξιολογήθηκαν τα στοιχεία καλλιτεχνικής και ιστορικής σπουδαιότητας, αφού πρώτα καθορίστηκαν κτιριακές ενότητες και στοιχεία ανάλογα με τη σπουδαιότητά τους ως μνημεία. Τελικά, κατέληξαν στα εξής : το τείχος και η τάφος αποκαλύφθηκαν κατά το μεγαλύτερο μέρος τους και αποκαταστάθηκαν στην αρχική τους μορφή, το παλαιό λιμάνι διατηρήθηκε και οργανώθηκε ως κέντρο τουριστικής έλξης με Ναυτικό Μουσείο, υπαίθριους χώρους καλλιτεχνικών εκδηλώσεων και σίγουρα, για τουριστική χρήση. Επιπλέον, στην περιοχή Καστέλι μεταφέρθηκαν όλες οι δημοτικές υπηρεσίες, δημιουργήθηκαν χώροι πνευματικών και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, ενώ νοτιοδυτικά κατασκευάστηκε συγκρότημα νέων καταστημάτων.

Ακόμη, οι συνοικίες Τοπανάς και Σπλάτζια διατηρούνται σαν σύνολα καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος, ενώ πολλά κτίρια παραμένουν ως μνημεία με χρήση είτε ως ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις είτε ως μουσεία είτε ως κέντρα πνευματικών εκδηλώσεων. Όσον αφορά την τάφρο, η αποκατάστασή της έγινε παράλληλα με αυτή του τείχους, όπου με κατάλληλη κηποτεχνική διαμόρφωση αποτελεί ενιαίο πάρκο με κήπους και χώρους πνευματικών και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων.

Γενικότερα, η παλαιά πόλη απαλλάσσεται από την κίνηση των τροχοφόρων και ενισχύεται από κατάλληλη πλακόστρωση και φωτισμό. Τα μνημεία εκτός των μουσείων, ιστορικών αρχείων και βιβλιοθηκών που φιλοξενούν, προτείνεται και νέο κτίριο με μεγάλη αίθουσα συνεδρίων (Congress Hall). Όμως δεν έγινε ποτέ και οι συναντήσεις γίνονται στην αίθουσα συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων.

Τα κονδύλια που αποδόθηκαν για απαλλοτριώσεις, αποκαταστάσεις, διαμορφώσεις, διατηρήσεις και εκσκαφές ήταν πολλά και ο προϋπολογισμός υψηλός, αν και ο Φιρκάς δεν συνυπολογίστηκε καθότι ανήκει στην Αρχαιολογική Υπηρεσία. Παρόλα ταύτα, το κόστος για τη συντήρηση της παλαιάς πόλης είναι μεγάλο, αλλά η ευθύνη αυτή ανήκει στις αρχές, εφόσον το βάρος μιας τέτοιας κληρονομιάς είναι υποχρέωση και ευθύνη για κάθε αρμόδια υπηρεσία του σήμερα. Αν και το 20ετές πρόγραμμα ολοκληρώθηκε και επέφερε στην πόλη των Χανίων μια όψη αναζωογόνησης χάρη στη «νέα» παλαιά πόλη, δεν παύουν να εφαρμόζονται διαρκώς νέα προγράμματα για τη βέλτιστη αναβάθμιση της πόλης και την αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκύπτουν.

Την τελευταία δεκαετία γίνονται ενέργειες ανάπτυξης και εξέλιξης του παλαιού λιμανιού και της πόλης, βάσει σύμβασης που υπογράφηκε το 1995 με σκοπό την αναβάθμιση του πολιτισμικού επιπέδου. Συγκεκριμένα, η εν λόγω Προγραμματική Σύμβαση για την παλαιά πόλη των Χανίων έχει ως στόχο την εκπόνηση και την εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου προγράμματος για την αντιμετώπιση των θεμάτων που σχετίζονται με την παλαιά πόλη, ενός χώρου που διασώζει μνήμες από ολόκληρη την ιστορία της. Βασικός σκοπός του προγράμματος είναι η διάσωση όλων των ιστορικών περιόδων της παλαιάς πόλης, η ανάδειξη και η προβολή του πολιτιστικού της χαρακτήρα, με την παράλληλη αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της, καθώς και την ορθή ανάπτυξη των κοινωνικών και οικονομικών της δραστηριοτήτων.

Η Προγραμματική Σύμβαση για την παλαιά πόλη των Χανίων υπογράφηκε το 1995 μεταξύ του Υπουργείου Πολιτισμού, του Υπουργείου Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, της Περιφέρειας Κρήτης, του Δήμου Χανίων, της Νομαρχίας Χανίων και του ΤΑΠΑ και με διάρκεια είκοσι ετών. Στεγάζεται στην οδό Κόρακα 2, στο κέντρο της πόλης και απασχολεί αρχαιολόγο, αρχιτέκτονες μηχανικούς, τοπογράφο, σχεδιαστή, καθώς και γραμματειακή υποστήριξη. Μέσα στις αρμοδιότητες του γραφείου είναι η συλλογή, ταξινόμηση και επεξεργασία πληροφοριών και στοιχείων σχετικά με την παλαιά πόλη και την ιστορική κληρονομιά της, καθώς και η διεξαγωγή βασικής και εφαρμοσμένης έρευνας για την ιστορική πορεία της και την ορθή εξέλιξή της. Παράλληλα τεκμηριώνεται η παρούσα κατάσταση της παλαιάς πόλης με τοπογραφικές, αρχιτεκτονικές και φωτογραφικές αποτυπώσεις.

Στο γραφείο συντάσσονται μελέτες για την αποκατάσταση και ανάπλαση κτιρίων και κοινόχρηστων χώρων της πόλης, ενώ παράλληλα λαμβάνονται και εφαρμόζονται μέτρα επείγοντος χαρακτήρα για τη διάσωση της παλαιάς πόλης. Η Προγραμματική Σύμβαση συμμετέχει σε επιστημονικά συνέδρια τοπικού, εθνικού και διεθνούς επιπέδου με ανάλογες επιτροπές από όλη την Ευρώπη. Χρηματοδότες του παραπάνω «έργου» είναι οι : ΥΠΠΟ, ΥΠΕΧΩΔΕ, ΤΑΠΑ, ΠΕΠ Κρήτης, Δήμος Χανίων, Κοινοτικά Ταμεία, Διεθνείς Οργανισμοί, ενώ οι αρμόδιοι φορείς είναι οι : 28η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, Νομαρχία Χανίων, Περιφέρεια Κρήτης και Δήμος Χανίων.

Άλλη σύγχρονη πρόταση αναμόρφωσης περιοχών έκανε ο Δήμος Χανίων, ο οποίος διοργανώνει εκδήλωση με την ευκαιρία της ολοκλήρωσης του έργου «Ανάπλαση της Νότιας Περιοχής Κουμ-Καπί της Πόλεως Χανίων» που είναι ενταγμένο στο μέτρο 4.2 «Αναβάθμιση Αστικού Περιβάλλοντος και Ποιότητας Ζωής» του Γ' ΚΠΣ και συγχρηματοδοτήθηκε κατά 80% από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Π.Α.) και κατά 20% από εθνικούς πόρους. Η εκδήλωση έλαβε χώρα τη Δευτέρα 22 Δεκεμβρίου 2008, στην οδό Κοραή και ώρα 17.30 στην Αίθουσα Συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων.

Κατά τη διάρκεια του δεύτερου μέρους της εκδήλωσης έγινε και η παρουσίαση της νέας έκδοσης του Δήμου Χανίων και της ΔΗΠΕΧ «Χαρτογράφηση της Παλιάς Πόλης των Χανίων» που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Προβολή - Δημοσιότητα του προγράμματος Ολοκληρωμένης Αστικής Ανάπτυξης της πόλης των Χανίων - Δίκτυα Πόλεων» που είναι ενταγμένο στις «Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις αστικής ανάπτυξης σε τοπικές ζώνες μικρής κλίμακας» του ΠΕΠ Κρήτης και συγχρηματοδοτήθηκε κατά 80% από το Ε.Τ.Π.Α. και κατά 20% από εθνικούς πόρους.

Χαρακτηριστική γκραβούρα του παλαιού λιμανιού των Χανίων που παρουσιάστηκε στην παραπάνω εκδήλωση.

Παρά τις παραπάνω ευεργεσίες που γίνονται για την πόλη των Χανίων, δεν παύουν να υπάρχουν προβλήματα. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το πρόβλημα που αντιμετωπίζει το λιμάνι την περίοδο του καλοκαιριού σχετικά με την κίνηση. Συγκεκριμένα, δεν επιτρέπεται η είσοδος σε κανένα τροχοφόρο στην περιοχή της παλαιάς πόλης, καθότι μετατρέπεται κυριολεκτικά σε πεζόδρομο, όπως αναφέρεται και παραπάνω. Παρά όμως, τα αυστηρά μέτρα της δημοτικής αστυνομίας, γίνονται παραβιάσεις από ορισμένους «επιτήδειους» με αποτέλεσμα τη σύγχυση στα τουριστικά στενά του λιμανιού που πλημμυρίζουν από επισκέπτες.

Άλλο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η παλαιά πόλη είναι οι πολεοδομικές αυθαιρεσίες που γίνονται από πολίτες που θέλουν να επενδύσουν επιχειρηματικά, εκμεταλλευόμενοι την αίγλη της παρά τα αυστηρότατα μέτρα των πολεοδομικών αρχών για την έκδοση άδειας χρήσης καταστημάτων και αναψυκτηρίων. Στην αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού συμβάλλει το πρόγραμμα του Γραφείου Προγραμματικής Σύμβασης που αναφέρεται παραπάνω. Σκοπός του εκτός των άλλων είναι και η χορήγηση βεβαιώσεων χρήσεων γης σχετικά με άδειες λειτουργίας καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος. Οι δημότες μπορούν να ενημερώνονται για τις επεμβάσεις που γίνονται ή προβλέπονται να γίνουν στην παλαιά πόλη των Χανίων, καθώς επίσης να απευθύνονται ανάλογα με το θέμα τους στην αρμόδια Υπηρεσία και Φορέα. Επίσης χορηγούνται πληροφορίες και βεβαιώσεις περί των χρήσεων που επιτρέπονται ή απαγορεύονται στη παλαιά πόλη για τις εν λόγω άδειες λειτουργίας. Για τη βεβαίωση χρήσεων γης στην παλαιά πόλη των Χανίων για άδεια λειτουργίας καταστήματος υγειονομικού ενδιαφέροντος απαιτείται :

- Προέγκριση Δημαρχιακής επιτροπής για την έκδοση άδειας.
- Εκτός της προέγκρισης, τα υπόλοιπα απαιτούμενα δικαιολογητικά είναι :
  - Βεβαίωση Πυροσβεστικής Υπηρεσίας σχετικά με τα μέτρα πυρασφάλειας του καταστήματος.
  - Υπεύθυνη δήλωση του ιδιοκτήτη του χώρου ή (εάν υπάρχει) και του διαχειριστή της πολυκατοικίας ή των κατοίκων που διαμένουν άνωθεν του χώρου στον οποίο θα εγκατασταθεί το κατάστημα, στην οποία θα φαίνεται ότι ο κανονισμός της πολυκατοικίας ή ελλείψει κανονισμού η πλειοψηφία των ιδιοκτητών των στεγαζομένων στο ίδιο κτίριο κατοικιών δεν απαγορεύει την χρήση του χώρου αυτού για την λειτουργία του υπό ίδρυση καταστήματος. Εάν το κατάστημα είναι οριζόντια ιδιοκτησία θα πρέπει να αναφέρεται στην υπεύθυνη δήλωση του ιδιοκτήτη. Η υπεύθυνη δήλωση θα είναι θεωρημένη σχετικά με το γνήσιο της υπογραφής.
  - Υπεύθυνη δήλωση ότι η επιγραφή και ο τίτλος του καταστήματος θα είναι στα ελληνικά.
  - Αντίγραφο έναρξης δραστηριότητας από την Εφορία (κατόπιν προέγκρισης).
  - Μία φωτογραφία πρόσοψης του καταστήματος πρόσφατη που να περικλείει και την επιγραφή στην οποία θα αναγράφεται το είδος του καταστήματος.
  - Τρεις (3) πρόσφατες φωτογραφίες ενδιαφερομένου (ή υπευθύνου της εταιρείας).

- Υπεύθυνη δήλωση για Ποινικό Μητρώο/ Απόσπασμα Ποινικού Μητρώου (υπηρεσιακά).
- Βιβλιάριο Υγείας ενδιαφερομένου από Υγειονομικό (επικυρωμένο φωτοαντίγραφο).
- Βεβαίωση μη οφειλής στον Δήμο, από οποιαδήποτε αιτία (με 1 λογαριασμό της Δ.Ε.Η. του καταστήματος και 1 κάτοψη - 2μηνης ισχύος).
- Παλιά άδεια λειτουργίας, αν υπάρχει (πρωτότυπο με σχεδιάγραμμα).
- Βεβαίωση Επιτροπής κοινοχρήστων χώρων του Δήμου ή του Λιμενικού Ταμείου (αίτηση κατόπιν προέγκρισης αν επιθυμεί ο ενδιαφερόμενος και αν δύναται να χορηγηθεί).

Ο Θεματικός Άξονας είναι : *Διατήρηση Πολιτιστικής Κληρονομιάς* με αντικείμενο : *Παλαιά Πόλη - Ενετικός Λιμένας Χανίων*, (από το 1992 έως και το 1997, Εμβέλεια Τοπική).

7. Επίλογος

Ολοκληρώνοντας την έρευνα αυτή για την παλαιά πόλη και το λιμάνι των Χανίων, επιστήσαμε την προσοχή μας στην πλούσια ιστορία και τους πολιτισμούς που επηρέασαν τη μορφολογία των κτισμάτων και κατ' επέκταση το έντονο αρχαιολογικό ενδιαφέρον τους σήμερα. Τις βασικότερες επιρροές έφεραν οι Βενετοί με το ρεύμα του Μανιερισμού στα πλαίσια του καθολικισμού, ενώ αργότερα ενεπλάκησαν στοιχεία του μουσουλμανισμού που έφερε ο ερχομός των Τούρκων. Το υπέρμετρα σημαντικό γεωγραφικό σημείο των Χανίων, έθεσε την πόλη στόχο των επιδρομών αρκετές φορές με αποτέλεσμα τη συνεχή διεκδίκηση των εδαφών. Αποτέλεσμα ήταν η επέκταση της πόλης και η άνθησή της, ενώ η ακμή του εμπορίου έφερε μια νέα εποχή για την πόλη. Τελικά, οι αρμόδιοι φορείς κατέληξαν στο σύγχρονο ρυμοτομικό σχέδιο για να μπορέσει να φιλοξενήσει όλες τις «αλλαγές» που διαδραματίζονταν στη γη της.

Τη σύγχρονη εποχή έχουμε στη διάθεσή μας μια πανέμορφη πόλη με αξιοσημείωτη, αρχαιολογική και ιστορική σημασία που αποκαλείται «*Η Βενετία της Ανατολής!*». Τα Χανιά είναι πόλη αγαπημένη με μακραίωνη ιστορία, αρχαία αλλά και σύγχρονη, πόλη με πολιτισμό, πλήθος αγώνων στα πεδία των μαχών και της πολιτικής, πόλη αρμάτων, αλλά και γραμμμάτων και τεχνών. Είναι η πόλη της Λευτεριάς και της Δικαιοσύνης, η πόλη, Σταυροδρόμι Ανατολής και Δύσης για αιώνες, καίριο σημείο της Μεσογείου ανάμεσα σε τρεις ηπείρους, κατακτήθηκε, υπέφερε, υποδουλώθηκε, αλλά δεν υποτάχτηκε. Οι εικόνες και οι φωτογραφίες μάς μεταφέρουν σε παλαιότερες στιγμές και μπορούμε να παρακολουθήσουμε την πορεία της και τις αλλαγές στις γειτονιές της, ώστε να έχουμε ένα μέτρο σύγκρισης με τη σημερινή εποχή. Αντιπροσωπευτικές εικόνες εποχών που χάθηκαν, αλλά δεν ξεχάστηκαν, που διασώθηκαν χάρη στην φροντίδα, την αγωνία, την αγάπη και το σεβασμό στην πολιτιστική μας κληρονομιά, λόγιων, δημοσιογράφων, λογοτεχνών, φωτογράφων, συλλεκτών. Πολλά από αυτά που περιγράφονται ή απεικονίζονται στις φωτογραφίες, παραμένουν ίδια κι αναλλοίωτα από το χρόνο, ενώ σ' άλλα σώζονται ακόμη αμυδρά τα στοιχεία που τα ανέδειξαν ως θέματα άξια περιγραφής, καταγραφής και φωτογράφισης. Σήμερα, χωρίς να απορρίπτουμε τις επιταγές του σύγχρονου κόσμου, κρατάμε ψηλά την πόλη αυτή με την πλούσια πολιτιστική κληρονομιά και το απaráμιλλο φυσικό κάλλος.

Αυτή την περιουσία έσπευσαν να διασώσουν οι : Θαλής Αργυρόπουλος και Αντώνης Τρίτσης, γνωστοί πολεοδόμοι, οι οποίοι ανέλαβαν την ανοικοδόμηση της παλαιάς πόλης των Χανίων μετά την πτώση της χούντας. Όλα άρχισαν στα μέσα της δεκαετίας του '60, όπου παρατηρήθηκε σε διεθνή και ευρωπαϊκά πλαίσια, η ανάγκη για δημιουργία οργανισμών πολεοδόμων – χωροτακτών. Έτσι, το 1976 εκδόθηκε βιβλίο από τους παραπάνω στο οποίο, συγκέντρωσαν προτάσεις για αναβάθμιση και εξέλιξη της πόλης, « Πολεοδομική Μελέτη Περιοχής Πόλεως Χανίων». Ο Θαλής Αργυρόπουλος, απόφοιτος Πολιτικός Μηχανικός Α.Π.Θ και γνωστός πολεοδόμος, αποτέλεσε μέλος της 5μελούς ελληνικής αντιπροσώπευσης του οργανισμού ISOCARP, που ιδρύθηκε το 1965 ως οργανισμός πολεοδομίας & χωροταξίας. Το 1967 εξουσιοδοτήθηκε για τη ρύθμιση του σχεδίου πόλεως των Ιωαννίνων, ενώ νωρίτερα είχε λάβει μέρος και στην ανοικοδόμηση της Σαντορίνης (αρχιτεκτονική του Μοντέρνου Κινήματος 1956). Το 1982 εξελέγη Πρόεδρος της Διοικούσας Επιτροπής του Πολυτεχνείου Χανίων έως και το 1988.

Σχετικά με τον Αντώνη Τρίτση ήταν απόφοιτος Αρχιτεκτονικής ΕΜΠ με σπουδές σε Πολεοδομία και Χωροταξία στο Ιλινόις των ΗΠΑ. Εξαιτίας της γλωσσομάθειάς του – αγγλικά, γαλλικά, ιταλικά – ταξίδεψε ανά τον κόσμο, ώσπου το 1963 επέστρεψε στην Ελλάδα και αγωνίστηκε κατά της χούντας των συνταγματαρχών. Αργότερα έγινε ιδρυτικό στέλεχος γνωστού πολιτικού κόμματος και εκλέχθηκε βουλευτής του νομού Κεφαλληνίας (1981) και Ιθάκης (1985), οπότε συνδέθηκε με την πρώτη μεγάλη αναπτυξιακή προσπάθεια που έλαβε χώρα στο νομό, αλλά και ολόκληρη τη χώρα. Μεταξύ 1981 και 1984 διετέλεσε Υπουργός Χ.Ο.Π. (σημερινό Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων) και από το 1986 έως το 1988 ήταν Υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, οπότε και δημιουργήθηκε πλήρες θεσμικό πλαίσιο (Νόμος 1337/83) που προέβλεπε όλες τις αναγκαίες διαδικασίες κοινωνικής συμμετοχής και δημόσιας διαβούλευσης για τις μελέτες πολεοδομικού σχεδιασμού, απαραίτητες για την πολεοδομική ανασυγκρότηση και ανάπτυξη της Ελλάδας, ενώ τέθηκε υπό εξέταση η εκκλησιαστική περιουσία. Την εποχή εκείνη, θεσμοθετήθηκε και το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο της πόλης του Αργοστολίου (1985), το οποίο προέβλεπε τη διάνοιξη οδικών αξόνων, την κατασκευή παρακαμπτήριων αξόνων και κόμβων, την προστασία και ανάδειξη ιστορικών μνημείων, την προστασία του περιβάλλοντος και την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

Σήμερα, οι νεότερες γενιές παίρνουν τη σκυτάλη και μελετούν την ιστορία, παραδειγματίζονται από αυτούς που υπηρέτησαν αυτή την πόλη και σέβονται τον πολιτισμό και την αξία της στη σύγχρονη εποχή. Μένει μόνο να φροντίσουμε για τη διατήρηση της αίγλης και τη μετάδοση των αξιών της στις επόμενες γενεές.

8. Φωτογραφικό υλικό

Φωτογραφίες του λιμανιού της παλαιάς πόλης.

Τα σοκάκια στη δυτική πλευρά της παλαιάς πόλης πίσω από το φρούριο του Φιρκά.

Χαρακτηριστικές εικόνες κτιρίων στην περιοχή γύρω από τη Συναγωγή.

Αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά κτιρίων βενετσιάνικου ύφους.

Εικόνες του χτες και του σήμερα, εποχή 19^{ου} αιώνα και τα διατηρητέα της σύγχρονης πόλης των Χανίων.

Χαρακτηριστικές εικόνες με την επιρροή του τουρισμού σήμερα.

9. Βιβλιογραφία

1. Θαλής Αργυρόπουλος και Αντώνης Τρίτσης,
«Πολεοδομική Μελέτη Περιοχής Πόλεως Χανίων», Χανιά 2001, (Υπουργείο Συντονισμού).
2. Μελετητική ομάδα,
«Προδιαγραφά Μελέτης Αναδείξεως & Προστασίας Παλαιάς Πόλης Χανίων», Φεβρουάριος 1973.
3. Κλάδου Αμαλία – Αρχιτέκτων,
«Ανάπτυξη και εξυγίανση με οργανωμένη δόμηση περιοχής Κουμ Καπή πόλεως Χανίων», Μάρτιος 1976, (Τεχνικό Επιμελητήριο Δυτικής Κρήτης).
4. Ανδρεαδάκη – Βλαζάκη Μ.,
«Αρχαιολογικές θέσεις στην πόλη των Χανίων: από τα νεολιθικά μέχρι τα ρωμαϊκά χρόνια», Αθήνα 1983.
5. Ανδριανάκης Μιχαήλ,
«Τα Χανιά στα χριστιανικά χρόνια», Χανιά 1989.
6. Λελεδάκης Ιωάννης,
«Ιστορία της αρχαίας Κυδωνίας», Χανιά 1926.
7. Πλουμίδης Γ.,
«Οι Βενετοκρατούμενες ελληνικές χώρες μεταξύ του δεύτερου και του τρίτου Τουρκοβενετικού πολέμου(1503-1537)», Ιωάννινα 1974.
8. Ρωμανός Α. – Καλλιγιάς Γ.,
«Η μεσαιωνική πόλη Χανίων, Χωροταξική Μελέτη», Αθήνα 1977.

9. Φατούρου – Ησυχάκη Κ.,
«Η Κρητική Αναγέννηση και τα ιταλικά πρότυπα της αρχιτεκτονικής της»,
εκδόσεις Αριάδνη.
10. Χαιρέτη Μ.Κ.,
«Η απογραφή των ναών και των μονών της περιοχής των Χανίων του έτους 1637», 1968.
11. Διαδίκτυο – Internet, *φωτογραφικό υλικό και σύγχρονες δραστηριότητες Δήμου Χανίων σχετικά με την παλαιά πόλη και το λιμάνι των Χανίων, 2009.*

10. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΠΙΣΥΝΑΠΤΟΜΕΝΑ ΑΡΧΕΙΑ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑ

1851

Ενταξη σχεδίου

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Εν Αθήναις τῇ 14 Νοεμβρίου 1946

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ἀριθμὸς φύλλου 335

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Διατάγματα

- Περὶ παρατάσεως τῆς ἰσχύος τοῦ ὑπ' ἀριθ. 114)1946 Ν. Διατάγματος «περὶ παρατάσεως τῆς ἰσχύος κλπ.» 1
- Περὶ προσθέτων ἀεροπορικῶν τελῶν ἀλλοτριογραφίας ἑσωτερικοῦ 2
- Περὶ ἐγκρίσεως τοῦ σχεδίου Χανίων 3
- Περὶ μερικῆς ἀρσεως τῆς ἀπαγορευσεως διατάξεων ἐν τῇ καλαῖᾳ πόλει Χανίων 4
- Περὶ ἐξαμηνίου παρατάσεως οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν εἰς τὰ χωρία Δόβραινα, Θίσση καὶ Χώστια 5
- Πράξεις Ἐπιφυλακτικῆς Συμβουλίου
- Περὶ τροποποιήσεως τῆς ὑπ' ἀριθ. 92 ἀπὸ 9)2)46 Πράξεως τοῦ Ἐπιφυλακτικοῦ Συμβουλίου 6

ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

Περὶ παρατάσεως τῆς ἰσχύος τοῦ ὑπ' ἀριθ. 114)1946 Νομ. Διατάγματος «περὶ παρατάσεως τῆς ἰσχύος κλπ.»

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἐχόντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τῆς παρ. 1 τοῦ άρθρου μόνου τοῦ ὑπ' ἀριθ. 173)46 Ν. Δ)τος περὶ παρατάσεως τῆς ἰσχύος καὶ τῶν προθεσιμῶν κλπ., καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. 105)46 γνωμοδότησιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπιφυλακτικῆς, προτάσει τοῦ Ἡμετέρου ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ἐπιφυλακτικοῦ, ἀπεφασίζομεν καὶ διατάσσομεν:

Ἄρθρον μόνον.

Παρατείνεται μέχρι καὶ τῆς 30 Νοεμβρίου 1946 ἡ ἰσχύς πασῶν τῶν διατάξεων τοῦ ὑπ' ἀριθ. 114 τοῦ 1946 Ν. Διατάγματος «περὶ παρατάσεως τῆς ἰσχύος καὶ ἐξουσιοδοτήσεως πρὸς παράτασιν, κατάργησιν, συμπλήρωσιν καὶ τροποποίησιν τῶν διατάξεων τοῦ Α. Ν. ὑπ' ἀριθ. 255)46 καὶ τοῦ ἀπὸ 11)11 Μαΐου 1946 Ν. Δ.». Ἐπίσης μέχρι τῆς 30 Νοεμβρίου 1946 παρατείνονται καὶ αἱ λήγουσαι τὴν 15 Νοεμβρίου 1946 προθεσμιαὶ τοῦ αὐτοῦ ὡς ἀνω Ν. Διατάγματος.

Ἐἰς τὸν αὐτὸν ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ἐπιφυλακτικῆς ἀνατίθεται τὴν δημοσίευσιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος.

Ἐν Αθήναις τῇ 12 Νοεμβρίου 1946.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'

Ὁ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ἐπιφυλακτικῆς ΠΑΝΟΣ ΧΑΤΣΙΠΠΑΝΟΣ

Περὶ προσθέτων ἀεροπορικῶν τελῶν ἀλλοτριογραφίας ἑσωτερικοῦ. (2)

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἐχόντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ άρθρου 36 τοῦ νόμου 4581)1930 «περὶ ταχ. ἀνταποκρίσεως» καὶ τοῦ άρθρου 35 τοῦ Νόμου 6243)1934 «περὶ τροποποιήσεως διατάξεων τῶν Νόμων 4581 καὶ 4471», προτάσει τῶν Ἡμετέρων ἐπὶ τῶν ἹΤΤ. καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιφυλακτικῶν καὶ μετὰ συμφωνίας γνώμης τοῦ Συμβουλίου Ἐπιφυλακτικῆς ὑπ' ἀριθ. 536)1946, ἀπεφασίζομεν καὶ διατάσσομεν:

Ἄρθρον μόνον.

Τὸ πρόσθετον ἀεροπορικὸν τέλος τῶν ἀντικειμένων ἀλλοτριογραφίας ἑσωτερικοῦ, τῶν διατεταχθέντων ἀεροπορικῶς ἐντὸς τοῦ Κράτους, ὁρίζεται εἰς ἡραχμᾶς ἑκατὸν (100) ἀνὰ 20 γραμμάρια ἢ κλάσμα αὐτῶν.

Ἐἰς τοὺς αὐτοὺς Ἐπιφυλακτικῶς ἀνατίθεται τὴν δημοσίευσιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος Διατάγματος.

Ἐν Αθήναις τῇ 3 Νοεμβρίου 1946.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'

Οἱ Ἐπιφυλακτικοί

Ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ἐπιφυλακτικῶν καὶ τῶν Τ. Τ. Τ. Α. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ Α. ΠΕΡΡΩΤΗΣ

Περὶ ἐγκρίσεως τοῦ σχεδίου Χανίων

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἐχόντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ Α. Ν. 873)1946 «περὶ συστάσεως Ἐπιφυλακτικῆς Ἀνοικοδομητικῆς» καὶ τοῦ Ν. Διατάγματος τῆς 17 Ἰουλίου 1928 «περὶ σχεδίων τῶν πόλεων κλπ.» ὡς μεταγενεστέρως τροποποιήθησαν καὶ συνεπληρώθησαν καὶ ἰδόντες τὴν ὑπ' ἀριθ. 245 ἑ. ἑ. πράξιν τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Χανίων καὶ τὰς ὑπ' ἀριθ. 61 καὶ 63 γνωμοδοτήσεις τοῦ Συμβουλίου Ἀνοικοδομητικῆς, προτάσει τοῦ Ἡμετέρου ἐπὶ τῆς Ἀνοικοδομητικῆς Ἐπιφυλακτικῆς.

Ἐγκρίνομεν τὸ σχέδιον δημοτικῆς, τῆς πόλεως Χανίων ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ ἐκ τεσσάρων φύλλων καὶ ὑπὸ κλίμακα 1:2000 διάγραμμα, τὸ θεωρηθὲν ὡς ἀπόσπασμα τοῦ καθόντος εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 10690 ἑ. ἑ. πράξεως τοῦ Γενικοῦ Πλειθυντοῦ τοῦ τῆς Ἀνοικοδομητικῆς καὶ εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ διαγράμματος τούτου σχετικὸν ὑπόμνημα.

Εἰς τὸν αὐτὸν Ἰπουργὸν ἀνατίθεται τὴν δημοσίευσιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος Β. Διατάγματος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 16 Ὀκτωβρίου 1946.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'

Ὁ ἐπὶ τῆς Ἀνοικοδομήσεως Ἰπουργὸς
ΣΤΥΛ. ΓΟΝΑΤΑΣ

(4)

Περὶ μερικῆς ἀρσεως τῆς ἀπαγορεύσεως δομησέων ἐν τῇ
καλαϊᾷ πόλει Χανίων.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τὰς διατάξεις τοῦ Α. Ν. 879)1946
«περὶ συστάσεως Ἰπουργείου Ἀνοικοδομήσεως», τοῦ ἀρ-
θρου 8 τοῦ ἀπὸ 17 Ἰουλίου 1923 Ν. Δ. «περὶ σχεδίων πό-
λεων κλπ.» καὶ τοῦ ἀρθρου 7. παρ. 2 τοῦ νόμου 5367)1932
«περὶ ἐκτελέσεως δημοσίων ἔργων», ἰδόντες δὲ καὶ καὶ τὴν
ὑπ' ἀριθ. 71)27)9)46 γνωμοδότησιν τοῦ Συμβουλίου Ἀ-
νοικοδομήσεως, προτάζει τοῦ Ἡμετέρου ἐπὶ τῆς Ἀνοικοδο-
μήσεως Ἰπουργοῦ, ἐγκρίνομεν τὴν ἀρσιν τῆς ἐν τῇ περι-
στῇ καλαϊᾷ πόλεως Χανίων διὰ τοῦ ἀπὸ 19.8.1946 Ἡμε-
τέρου Διατάγματος θεσπισθείσης ἀπαγορεύσεως οἰκοδομικῶν
ἐργασιῶν, μερικῶς καὶ ἐν ταῖς δι' ἐριθροῦ χρώματος γραμ-
μῶν δηλαμέναις θέσεσι τοῦ ὡς ἀποπάσματος τοῦ παρόντος
ἠεωρηθέντος διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 10957 ἐ. ἔ. πράξεως τοῦ
Ἡμετέρου ἐπὶ τῆς Ἀνοικοδομήσεως Ἰπουργοῦ σχετικῆς ὑπὸ
κλίμακα 1:2000 διαγράμματος.

Εἰς τὸν αὐτὸν Ἰπουργὸν ἀνατίθεται τὴν δημοσίευσιν καὶ
ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30 Ὀκτωβρίου 1946.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'

Ὁ ἐπὶ τῆς Ἀνοικοδομήσεως Ἰπουργὸς
ΣΤΥΛ. ΓΟΝΑΤΑΣ

(5)

Περὶ ἐξαχθῶν παρατάσεως οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν εἰς τὰ
χωρία Δόδρινα, Θίσθη καὶ Χώστια.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθρου 8 τοῦ ἀπὸ 17
Ἰουλίου 1923 Νομοθετικοῦ Διατάγματος «περὶ σχεδίων πό-
λεων κλπ.», ὡς μεταγενεστέρως ἐτροποποιήθησαν καὶ τὴν
παράγρ. 2 τοῦ ἀρθρου 7 τοῦ Νόμου 5367 ὡς καὶ τὴν ὑπ' ἀρ.

509 ἐ. ἔ. γνωμοδότησιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπιτροπῆς
προτάζει τοῦ Ἡμετέρου ἐπὶ τῆς Ἀνοικοδομήσεως Ἰπουργοῦ
Προσπερὶνομεν ἐπὶ ἐξ (6) εἰσέτι μῆνας ἀπὸ τῆς δημο-
σίεως τοῦ παρόντος τὴν διὰ τοῦ ἀπὸ 21 Ὀκτωβρίου 1946
Β. Δ. ἐπιεληθείσαν ἀπαγορεύσιν οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν ἐν
τὰ χωρία Δόδρινα, Θίσθη καὶ Χώστια τῆς ἐπαρχίας θη-
εῶν, ἐπιτροπομένην κατ' ἐξαιρέσιν ἐπισημοῶν ἐπισκεψῶν
πρᾶξιαν κατασκευῶν ζήτησις, κατὰ τὴν κρίσιν τῆς ἀρ-
θρίας Ἰπρεσιτίας κρίνομεν ἀποσπαστικῶς διὰ λόγους υγιεινῆς
καὶ ἀσφαλείας ἢ πρόκειται νὰ θεσπισθῶσιν ἀνάγκης ἐπι-
χεῖρῶν ἐπεργάσεως καὶ ἐφ' ὅσον αὐταὶ δὲν πρόκειται νὰ ἐπι-
λεσθῶσιν ἐπὶ χώρῶν, οἵτινες κατὰ τεκμήριον ἔχουσι τὸν με-
ριστῆρα τοῦ κοινοκτηρίου.

Εἰς τὸν αὐτὸν Ἰπουργὸν ἀνατίθεται ἡ δημοσίευσιν καὶ ἐκ-
τέλεσιν τοῦ παρόντος Β. Διατάγματος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30 Ὀκτωβρίου 1946

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'

Ὁ ἐπὶ τῆς Ἀνοικοδομήσεως Ἰπουργὸς
ΣΤΥΛ. ΓΟΝΑΤΑΣ

ΠΡΑΞΕΙΣ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

(6)

Πράξις 662, τῆς 9 Νοεμβρίου 1946.

Περὶ τροποποιήσεως τῆς ὑπ' ἀριθ. 92 ἀπὸ 9)2)46 πράξεως
τοῦ Ἰπουργικοῦ Συμβουλίου.

ΤΟ ἸΠΟΥΡΓΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Ἐχόντες ὑπ' ὄψει : 1) τὸ ἀρθρον 2 τοῦ Ν. 19)44 «περὶ
ἐξουσιοδοτήσεως τοῦ Ἰπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν κλπ.», 2)
τὴν ὑπ' ἀριθ. 92 ἀπὸ 9) Φεβρουαρίου 1946 πράξιν τοῦ Ἰπου-
ργικοῦ Συμβουλίου,

Ἀποφασίζει :

Ἐτροποποιεῖ τὴν ὡς ἄνω ὑπ' ἀριθ. 92 ἀπὸ 9)2)46 πράξιν
ὡς κατωθί :

Τὰ ἐν άρθρῳ 3, παράγρ. 3, ὀριζόμενα ποσὰ τῶν «40.000»
δραχμῶν ἀντικαθίστανται διὰ τοῦ ποσοῦ τῶν δραχμῶν ἐκατὸς
εἰκοσι χιλιάδων (120.000).

Ἐκδόσαν πρὸς τοῦτο τὴν ὑπ' ἀριθ. 662 ἐ. ἔ. παρούσαν πρᾶ-
ξιν τοῦ ἧς ἡ ἰσχὺς ἀρχεῖται ἀπὸ 1ης Σεπτεμβρίου 1946 καὶ ἧς
δημοσιευθῆσεται διὰ τῆς Ἐφημ. τῆς Κυβερνήσεως.

Ἀκριβὲς ἀντίγραφον.

Ἐν Ἀθήναις αὐθημερόν

Ὁ Πρωθυπουργὸς τοῦ Ἰπουργικοῦ Συμβουλίου
Δ. ΠΑΛΑΓΙΑΝΝΗΣ

(Ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου)

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΑΙ ΔΟΜΗΣΕΩΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΧΑΝΙΩΝ

Π.Δ. 21.11.78 «Περί καθορισμού συντελεστών δομήσεως καὶ ὄρων δομήσεως εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ ἐγκριμένου ρυμοτομικοῦ σχεδίου περιοχὴν Χανίων».

(ΦΕΚ 687 Δ' τῆς 28.12.78)

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει:

1. Τὰς διατάξεις τοῦ ἀπὸ 17 Ἰουλίου 1923 Ν. Δ)τος «περὶ σχεδίων πόλεων κ.λπ.», ὡς μεταγενεστέρως ἐτροποποιήθησαν καὶ συνεπληρώθησαν καὶ εἰδικώτερον τοῦ ἀρθροῦ 9 αὐτοῦ.
2. Τὰς διατάξεις τοῦ Ν.Δ. 8)1973 «περὶ ΓΟΚ», ὡς ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ Ν.Δ. 205)1974 (ΦΕΚ 363 Α') καὶ εἰδικώτερον τῶν ἀρθρῶν 21 (παράγρ. 3), 22 καὶ 35 αὐτοῦ.
3. Τὰς διατάξεις τοῦ Ν. 651)77 «περὶ καταργήσεως τοῦ Ν.Δ. 349)74, τροποποιήσεως τῶν «περὶ αὐθαιρέτων οἰκοδομικῶν κατασκευῶν διατάξεων καὶ ρυθμίσεως συναφῶν θεμάτων» (ΦΕΚ 207)Α).
4. Τὴν ὑπ' ἀριθ. ΕΔ2)α)04)59)Φ.Θ.2.1.1.)29.3.1978 κοινὴ ἀπόφασιν τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ Δημοσίων Ἔργων «περὶ μεταβιβάσεως ἀρμοδιοτήτων τοῦ Ὑπουργοῦ Δημοσίων Ἔργων εἰς τὸν Ὑφυπουργὸν τοῦ αὐτοῦ Ὑπουργείου» (ΦΕΚ 282)Β).
5. Τὴν ὑπ' ἀριθ. 372)1978 γνωμοδότησιν τοῦ Συμβουλίου Δημοσίων Ἔργων (Τμῆμα Οἰκισμοῦ).
6. Τὴν ὑπ' ἀριθ. 965)1978 γνωμοδότησιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, προτάσει τοῦ ἐπὶ τῶν Δημοσίων Ἔργων Ὑφυπουργοῦ, ἀπεφασίσασμεν:

Ἄ ρ θ ρ ο ν 1.

Καθορίζονται συντελεσταὶ δομήσεως τῶν οἰκοπέδων τῶν κειμένων εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ ἐγκριμένου ρυμοτομικοῦ σχεδίου περιοχὴν Χανίων κατὰ τομεῖς, I, II, III, IV, V καὶ VI, ὡς ἐμφαίνονται εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ Οἰκισμοῦ τεθεωρημένον διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. Γ.32152)1978 πράξεως αὐτοῦ σχετικὸν πρωτότυπον διάγραμμα ὑπὸ κλίμακα 1:5.000. ὡς κάτωθι:

Τομεῖς	Συντελεσταὶ δομήσεως
I	1,40
II	2,60
III	2,00
IV	1,00
V	0,80
VI	1,60

Ἄ ρ θ ρ ο ν 2.

1. Ὁ μέγιστος ἐπιτρεπόμενος ἀριθμὸς ὀρόφων καὶ τὸ μέγιστον ἐπιτρεπόμενον ὕψος τῶν οἰκοδομῶν τῶν ἀνεγειρομένων ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς ὁποίας οἱ συντελεσταὶ δομήσεως καθορίζονται διὰ τοῦ προηγουμένου ἀρθροῦ 1, καθορίζονται ὡς εἰς τὸν κάτωθι πίνακα:

(τεύχος 132)

Εἰς ἀντικατάστασιν τῆς σελ. 566(75) τ. Α1'

Τομείς	Καθορισθέντες διά του άρθρ. 1 του παρόντος συντελεστές δομήσεως	Μέγιστος αριθμός ορόφων	* Μέγιστον ύψος τών οικοδομών	Μέγιστος αριθμός ορόφων εν προσώψει
I	1,40	3	κατά ΓΟΚ	κατά ΓΟΚ
II	2,60	5	κατά ΓΟΚ	κατά ΓΟΚ
III	2,00	4	κατά ΓΟΚ	κατά ΓΟΚ
IV	1,00	3	κατά ΓΟΚ	κατά ΓΟΚ
V	0,80	2	κατά ΓΟΚ	κατά ΓΟΚ
VI	1,60	4	κατά ΓΟΚ	κατά ΓΟΚ

2. Τά κατά την προηγούμενη παράγραφον καθοριζόμενα μέγιστα ύψη προσαυξάνονται κατά 1,5 μέτρα, εις περίπτωσιν κατασκευής στέγης.

3. Διά τὰ ειδικὰ κτίρια ἢ περιοχὰς ἐργατικῶν κατοικιῶν ἐμπιπτούσας εἰς τοὺς ὡς ἄνω καθοριζομένους τομείς, διὰ τὰς ὁποίας ἔχουν καθορισθῆ διὰ Διαταγμάτων εἰδικοὶ ὅροι δομῆσεως, παραμένουν οἱ ὅροι δομῆσεως αὐτῶν ὡς προκύπτουν ἐκ τῶν διατάξεων τούτων.

Ἄ ρ θ ρ ο ν 3.

1. Ἐξακολουθοῦν νὰ ἐφαρμόζωνται οἱ μέχρι τῆς δημοσιεύσεως τοῦ παρόντος διατάγματος ἰσχύοντες ὅροι δομῆσεως, ἐφ' ὅσον συντρέχουν αἱ προϋποθέσεις αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν παραγρ. 1 τοῦ άρθρου 12 τοῦ Ν. 651)1977 «περὶ καταργήσεως τοῦ Ν. Δ)τος 349)1974 κ.λπ.» (ΦΕΚ 207 Α') ἐφαρμοζομένης καὶ τῆς παραγρ. 2 τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω άρθρου, ἐὰν συντρέχει περίπτωσης.

2. Εἰς τὰς περιπτώσεις τοῦ ἐδαφίου 6 τῆς παραγρ. 1 καὶ τῆς παραγρ. 2 τοῦ άρθρου 12 τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω Ν. 651)1977, ἡ μελέτη πρὸς ἔκδοσιν οἰκοδομικῆς ἀδείας δέον ὡπως ὑποβληθῆ ἐντὸς τετραμήνου ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ παρόντος Διατάγματος. Παρερχομένης ἀπράκτου τῆς προθεσμίας ταύτης ἡ ἀδεια ἐκδίδεται ἑάσει τῶν διὰ τοῦ παρόντος Διατάγματος, καθοριζομένων ὄρων καὶ περιορισμῶν δομῆσεως.

3. Ἄδειαι οἰκοδομῆς ἐκδιδόμεναι μὲ τοὺς πρὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ παρόντος ὅρους δομῆσεως, ἰσχύουν διὰ τρία (3) ἔτη ἀπὸ τῆς ἐκδόσεώς των καὶ πάντως οὐχὶ πέραν τῶν τεσσάρων (4) ἐτῶν ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ παρόντος Διατάγματος(4)

Εἰς τὸν αὐτὸν ἐπὶ τῶν Δημοσίων Ἔργων Ὑφυπουργόν, ἀνατίθεμεν τὴν δημοσίευσιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος Διατάγματος.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 21 Νοεμβρίου 1978

(*) ΠΡΟΣΟΧΗ: Μὲ τὸ ΠΔ 22.6.83 (ΦΕΚ 284 Δ' τῆς 7.7.83) (βλέπε σελίδα 566(2) τε. Α1α') αἱ ἐν λόγω ἀδειαι ἰσχύουν μέχρι 31.5.1984.

ΧΑΝΙΑ 1:50000

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟ ΓΡΑΦΕΙΟ
ΔΗΜΟΣΙΟΝ ΕΡΓΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΗΜΩΝ
 Τμήμα Αρχιτεκτονικής
 Τμήμα Πολεοδομίας
 Τμήμα Συγκοινωνιών
 Τμήμα Περιβάλλοντος
 Τμήμα Κατασκευών
 Τμήμα Διαχείρισης Έργων
 Τμήμα Μελετών
 Τμήμα Σχεδίασης
 Τμήμα Υποστήριξης

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΟΣ
 ΚΑΡΟΛΟΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΙΩΤΗΣ
 ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΟΣ
 ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΙΩΤΗΣ
 ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΟΣ
 ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΙΩΤΗΣ

ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗΡΙΑ ΚΑΙΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΠΑΛΙΑΣ ΠΟΛΗΣ

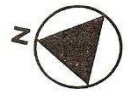

- ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΤΕΙΧΟΣ
- ΕΝΕΤΙΚΟ ΤΕΙΧΟΣ
- A. ΠΡΟΜΑΧΩΝΑΣ SAN SALVATORE (H GRIP, H VENIER)
- B. ΠΡΟΜΑΧΩΝΑΣ SAN DIMITRI (H SCHIANO, H LANDO)
- Γ. ΡΙΑΤΤΑΦΟΡΜΑ (H ΠΡΟΜΑΧΩΝΑΣ ΡΕΤΙΜΟΤΤΟ, H SAN GIOVANNI, H MISERICORDIA)
- Δ. ΠΡΟΜΑΧΩΝΑΣ SANTA LUCIA
- Ε. ΠΡΟΜΑΧΩΝΑΣ SABBIONARA (H MICHEL, ΑΡΤ ΟΤΕΡΑ ΗΜΠΡΟΜΑΧΩΝΑΣ ΜΟΣΕΝΙΓΟ Η MALIPIERO)
- α. ΕΠΙΠΡΟΜΑΧΩΝΑΣ SCHIANO (H LANDO, H SAN DIMITRI)
- β. ΜΙΚΡΟΣ ΕΠΙΠΡΟΜΑΧΩΝΑΣ SANTA LUCIA
- γ. ΜΙΚΡΟΣ ΕΠΙΠΡΟΜΑΧΩΝΑΣ SAN NICOLO
- 1. ΦΙΡΚΑΣ
- 2. ΕΝΕΤΙΚΗ ΜΟΝΗ SAN SALVATORE
- 3. ΕΝΕΤΙΚΗ ΠΥΡΡΙΔΙΔΙΟΦΘΗΚΗ (TOP HANE)
- 4. ΕΝΕΤΙΚΟ ΜΕΓΑΡΟ
- 5. ΕΝΕΤΙΚΟ ΜΕΓΑΡΟ
- 6. ΡΑΛΑΖΟ ΡΕΝΙΕΡ ΚΑΙ ΝΑΟΣ
- 7. ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΛΟΥΤΡΑ
- 8. ΝΑΟΣ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΓΕΟΛΟΓΟΥ, ΤΖΑΜΙ
- 9. ΕΒΡΑΪΚΗ ΣΥΝΑΓΩΓΗ
- 10. ΕΝΕΤΙΚΗ ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ
- 11. ΚΑΘΟΛΙΚΟΣ ΝΑΟΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ
- 12. ΚΑΘΕΔΡΙΚΟΣ ΝΑΟΣ ΕΙΣΟΔΙΩΝ (ΤΡΙΜΑΡΤΥΡΗ)
- 13. ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΛΟΥΤΡΑ ΣΤΗΝ ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΕΝΕΤΙΚΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ SANTA CLARA
- 14. ΕΝΕΤΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΤΕΙΧΟΥΣ
- 15. ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΛΟΥΤΡΑ
- 16. ΤΖΑΜΙ ΚΙΟΥΤΣΟΥΚ ΧΑΣΑΝ
- 17. ΡΑΛΑΖΟ ΤΟΥ ΡΕΚΤΟΡΑ
- 18. ΦΥΛΑΚΕΣ-ΣΤΡΑΤΩΝΕΣ
- 19. ΝΕΟΤΕΡΟ ΔΙΟΙΚΗΤΗΡΙΟ
- 20. ΔΥΟΜΟ (ΠΑΛΑΙΟΧΡΗΣΤΙΑΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ, ΕΝΕΤΙΚΟΣ ΚΑΘΕΔΡΙΚΟΣ ΝΑΟΣ)
- 21. ΤΜΗΜΑΤΑ ΣΤΟΑΣ ΕΝΕΤΙΚΗΣ ΜΟΝΗΣ SANTA MARIA DEI MIRACOLI
- 22. ΕΝΕΤΙΚΟΣ ΝΑΟΣ SANTA MARIA DEI MIRACOLI
- 23. ΕΝΕΤΙΚΟ ΝΕΩΡΙΟ (ΑΡΓΟΤΕΡΑ ΣΧΟΛΕΙΟ ΧΡΗΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΑΡΧΕΙΟ)
- 24. ΕΝΕΤΙΚΑ ΝΕΩΡΙΑ
- 25. ΕΝΕΤΙΚΗ ΠΥΡΡΙΔΙΔΙΟΦΘΗΚΗ
- 26. ΕΝΕΤΙΚΑ ΝΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΜΟΡΟ
- 27. ΕΝΕΤΙΚΗ ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, ΤΜΗΜΑΤΑ ΣΤΟΑΣ, ΜΙΝΑΡΕΣ
- 28. ΕΝΕΤΙΚΟΣ ΝΑΟΣ ΑΓΙΟΥ ΡΟΚΚΟΥ
- 29. ΝΑΟΣ ΑΓΙΑΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ
- 30. ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΝΑΓΥΡΩΝ
- 31. «ΠΑΛΑΙΟ ΔΕΣΠΟΤΙΚΟ»
- 32. ΝΑΟΣ ΑΓΙΑΣ ΕΙΡΗΝΗΣ
- 33. ΑΓΙΑ ΤΖΑΜΙΣΙ
- 34. ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΓΟΡΑ
- 35. ΕΝΕΤΙΚΟΣ - ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΟΣ ΦΑΡΟΣ
- 36. ΜΟΝΗ SANTA MARIA DELLA MISERICORDIA

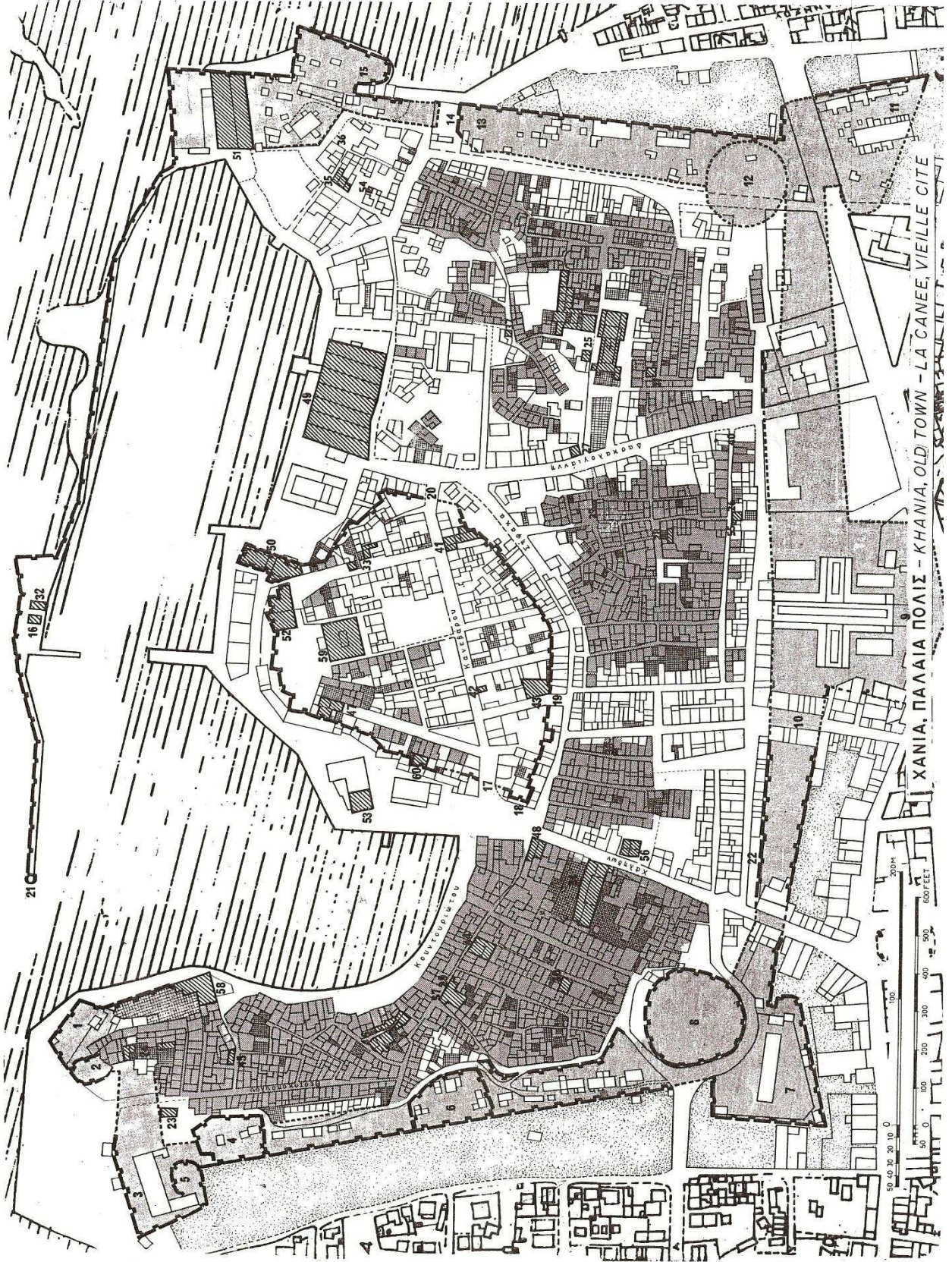

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΚΑΙ
 ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ
 ELEMENTS OF HISTORICAL AND
 ARCHITECTURAL INTEREST
 ÉLÉMENTS DE VALEUR HISTORIQUE
 ET ARCHITECTURALE

30
 ΚΤΙΡΙΑ
 BUILDINGS
 ΣΥΜΦΩΝΑ
 CONFORMABLES

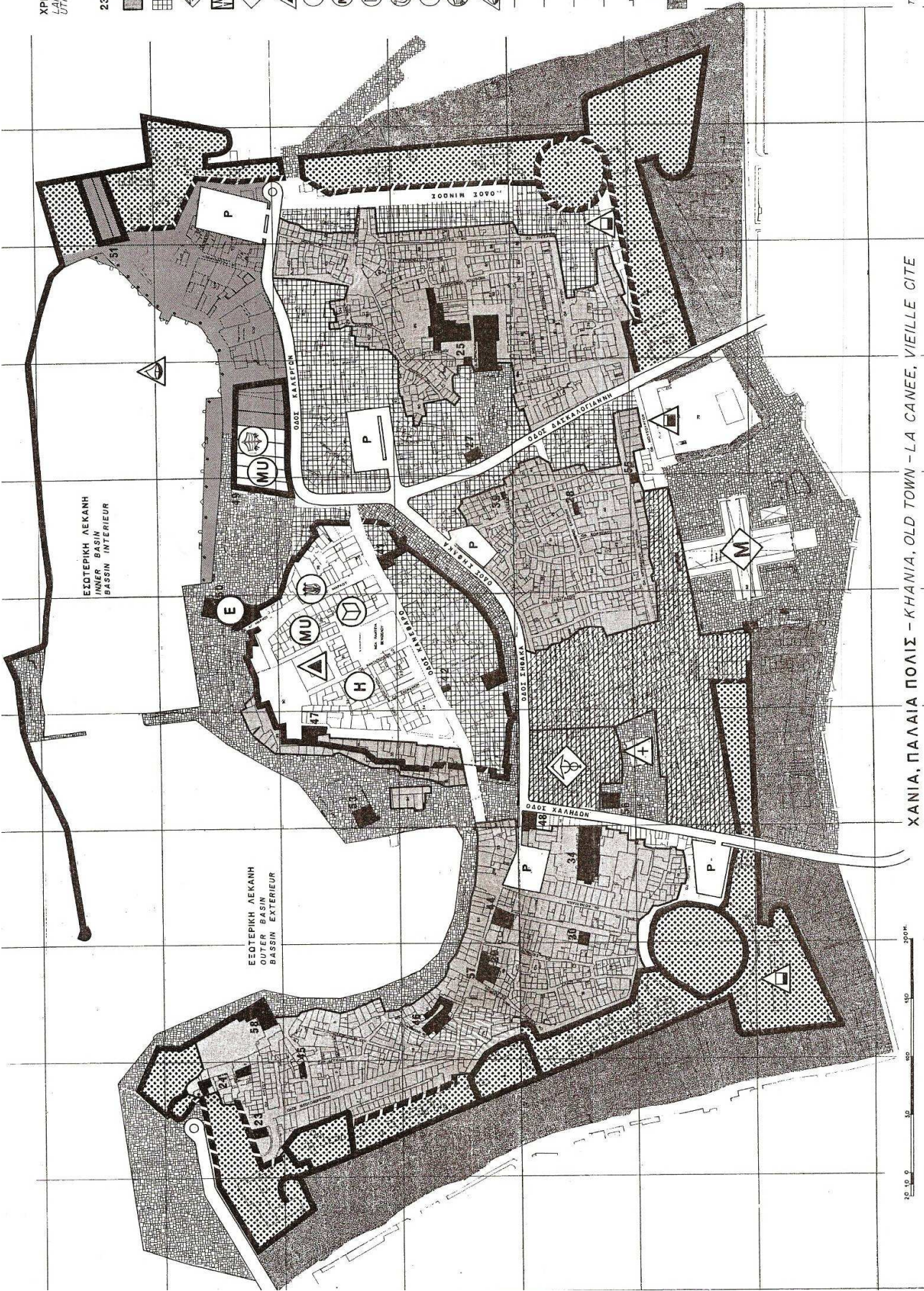
T. J. ARGYROPoulos, A. TRIT

Πολεοδομική μελέτη για το παλιό λιμάνι των Χανίων

ΧΡΗΣΗ ΓΗΣ
LAND USE
UTILISATION DU SOL

- 23
- ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΤΙΡΙΑ
HISTORICAL BUILDINGS
- ΑΙΣΘΗΤΕΑ ΠΕΡΙΟΧΗ
A PRESERVED
- ΚΑΤΟΙΚΙΑ
RESIDENTIAL
- ΛΙΑΝΟ ΕΜΠΟΡΙΟ
VENTE AU DETAIL
- ΝΕΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
NOUVEAU CENTRE COMMERCIAL
- ΑΓΟΡΑ
MARCHÉ
- ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΥΠΕΡΣΤΡΩΤΗΡΙΟ
ADMINISTRATION MUNICIPALE
- ΑΡΧΟΝΤΕΙΟ
CONGRESSE HALL
- ΜΟΥΣΕΙΟ
MUSEUM
- ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
BIBLIOTHEQUE
- ΟΔΕΙΟ
CONSERVATOIRE
- ΑΙΘΥΣΙΑ ΕΚΘΕΣΕΩΝ
SALLE D'EXPOSITIONS
- ΚΑΡΝΙΑΤΙΑ
BOAT REPAIR
- ΧΑΝΤΕΡΙΣ DE CONSTR. ΙΜΑΛΕ
MARRINA
- ΑΕΤΤΡΑ
BOULEVARD AMARRAGES
- ΒΡΑΧΙΟΝ
BANCHÉ
- ΚΡΑΝΟΣ
LAMP ANNEAU
- ΑΝΕΜΟΣΚΑΛΑ
IRON LADDER FER
- ΣΤΑΛΑ
ESCALIER
- PARKING
P
- ΠΕΖΟΠΟΡΕΟ
ROUTE DE PIETONS

ΧΑΝΙΑ, ΠΑΛΑΙΑ ΠΟΛΙΣ - ΚΗΦΑΝΙΑ, OLD TOWN - LA CANÉE, VIEILLE CITE

0 50 100 150 200 250m

T. J. ARGYROPOULOS, A. TRITSIS

